

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

2021

RECERCA SOBRE FAMÍLIES EN SITUACIÓ DE SENSELLARISME A BARCELONA

INFORME FINAL (2018-2021)

UNIVERSITAT DE BARCELONA
María Virginia MATULIČ DOMANDZIČ
Adela BOIXADÓS PORQUET
Montserrat YEPES-BALDÓ
Irene DE VICENTE ZUERAS
Jordi CAÏS FONTANELLA

Barcelona, maig 2021

ÍNDEX

ÍNDEX	1
ÍNDEX DE TAULES, FIGURES I IMATGES	1
1. Presentació.....	3
2. Marc teòric	5
3. Objectius	10
4. Mètode.....	10
5. Resultats Fase I	11
5.1. Entrevistes realitzades a les famílies i les professionals	11
5.2. Buidat de memòries i bases de dades	26
5.4. Protocol pilot de recollida de dades	35
5.5. Revisió i protocol definitiu de recollida de dades	40
6. Resultats Fase II	42
6.1. Composició de la família.....	43
6.2. Situació legal i ciutadania	43
6.3. Situació laboral i ingressos.....	44
6.4. Capital Humà.....	46
6.5. Capital social	47
6.6. Habitatge	47
6.7. Accés al sistema de serveis socials.....	50
6.8. Salut i salut mental.....	50
6.9. Atenció a la infantesa, la dona i la vellesa	51
6.10. Altres problemàtiques socials.....	52
7. Conclusions.....	54
8. Referències	57

ÍNDEX DE TAULES, FIGURES I IMATGES

Taula 1. Famílies participants i entitats	11
Taula 2. Fills i filles menors a càrrec de les famílies participants per gènere i edat	14
Taula 3. Dades extretes de les memòries de les entitats participants	28
Taula 4. Distribució per gènere i edat dels membres de les famílies participants	42
Figura 1. Causes d'exclusió residencial.....	13
Figura 2. Anys que porten en situació d'exclusió residencial	13

Figura 3. Preocupacions expressades per les famílies	17
Figura 4. Rol que adopta el professional	19
Figura 5. Valors que els i les professionals transmeten a les famílies usuàries	21
Figura 6. Obstacles de sortida que les famílies han d'afrontar	22
Figura 7. Potencialitats a treballar	24
Figura 8. Principals barreres estructurals	26
Figura 9. Nombre de famílies analitzades per entitat participant	42
Figura 10. Composició de les famílies (n=991 famílies)	43
Figura 11. Nacionalitat (n = 3.260 persones)	43
Figura 12. Situació legal de les persones estrangeres extracomunitàries (n=1.072 persones estrangeres extracomunitàries)	44
Figura 13. Situació laboral (n = 1.620 adults)	44
Figura 14. Nivell d'ingressos de les famílies (n = 990 famílies)	45
Figura 15. Font d'ingressos (pregunta amb opcions de resposta múltiple (S'indica el percentatge de cada font sobre el total de famílies n = 991)	45
Figura 16. Nivell d'escolarització dels menors (n = 1.489; 91.7% dels menors)	46
Figura 17. Nivell d'estudis dels adults (n = 968; 58.2% dels adults)	46
Figura 18. Percentatge de famílies que reben suport social des de diferents fonts (n = 391 famílies)	47
Figura 19. Tipus d'habitatge on resideixen les famílies (n = 991)	48
Figura 20. Règim de tinença en els casos de famílies que no viuen en recursos de l'administració (n = 747)	48
Figura 21. Pagament de les despeses derivades de l'allotjament (n = 386 famílies)	49
Figura 22. Temps d'estada a l'allotjament actual (n = 385 famílies) i en el servei (n = 990 famílies)	49
Figura 23. Opcions d'accés a l'habitatge (n = 164 famílies. Resposta multiple)	50
Figura 24. Procedència de derivació (n = 649 famílies)	50
Figura 25. Problemes de salut i salut mental (n = 3284)	51
Figura 26. Percentatge de casos detectats de problemàtiques derivades de l'atenció a la infància (n = 991), la vellesa (n = 978) i violència masclista (n = 391)	51
Figura 27. Dificultats derivades del procés migratori (n = 281 famílies)	52
Figura 28. Dificultats derivades de la relació amb les institucions/administració (n = 164 famílies)	52
Figura 29. Altres problemàtiques socials (n = 67)	53
Imatge 1. Part dels membres dels equips d'entitats, administració i universitat	3
Imatge 2. Part de l'equip d'estudiants que van participar en la fase qualitativa de la recerca.	4

1. Presentació

L'any 2018 s'inicia el treball de recerca entre les entitats que formen part de la Comissió de famílies de la Xarxa d'Atenció a les persones sense llar (XAPSLL) i la Universitat de Barcelona. Per part de la XAPSLL, les entitats participants han estat Càrites Diocesana de Barcelona, Quart Món, ATRA-SHIS, Llar Sta. Isabel, SIS Tractament, SISFA Rom, i PROGRESS i Prohabitatge. Per altre banda, l'equip d'investigadors/es de la Universitat de Barcelona està format per la Dra. Matulic, la Prof. Boixadós i la Dra. Irene (membres del Grup de Recerca i Innovació en Treball Social, GRITS); la Dra. Montserrat Yepes-Baldó (membre del grup d'investigació consolidat PsicoSAO i del grup consolidat d'Innovació Docent GID-CAV) i el Dr. Jordi Caïs Fontanella (membre del Grup d'Investigació Social Aplicada, GRISA).

Imatge 1. Part dels membres dels equips d'entitats, administració i universitat

La recerca consta de dues fases que abasten el període octubre 2018 a desembre 2021. Durant la primera fase (octubre de 2018- setembre 2019) es van realitzar reunions conjuntes amb les entitats participants, entrevistes a famílies i professionals, elaboració d'un protocol preliminar de recollida de dades i el lliurament per part de l'equip investigador d'un informe intermedi (setembre 2019). En aquesta fase vam comptar amb la col·laboració d'un grup d'alumnes del Grau de Treball Social de la Universitat de Barcelona, que han realitzat les entrevistes a famílies i professionals com a part del seu treball de recerca en l'assignatura Investigació aplicada a la intervenció en Treball Social (IATS) Grup M1 del curs 2018-2019, a més de participar en diverses reunions de l'equip. Les estudiants responsables del treball de camp realitzat amb les famílies han estat: Marta Armengol, Maria Fariñas, Matás García, Maria Masó, Joan Molina, Ainoa Morillas, Judith Panicello, Raquel Soler, Anna Valencia, Maria Vial. Les estudiants que s'han

encarregat del treball de camp realitzat amb les i els professionals han estat: Cristina Collado, Marta Donoso, Elda Fernández, Xènia García, Xènia Lorenzo, Patricia Morao, Alna Monasor i Elsa Vona. Les entitats que han participat en el treball de camp en aquesta fase han estat: Amics del Quart Mon, Càritas, ATRA-SHIS, Llar Santa Isabel, Prohabitatge, PROGRESS, SIS Detecció, i SISFA ROM.

Imatge 2. Part de l'equip d'estudiants que van participar en la fase qualitativa de la recerca.

La segona fase de la recerca s'inicia al mes d'octubre de 2019 (amb un període d'interrupció per motiu de la pandèmia) i finalitzarà al mes de desembre de 2021. Durant aquesta segona fase, iniciada el 2019 i represa el mes d'octubre de 2020, es planteja la revisió i implementació del protocol, la proposta de realització d'un recompte de famílies i la presentació final dels resultats. Durant aquesta fase s'analitza la situació de les famílies en situació de sense Llar a la ciutat de Barcelona. Les entitats que van participar van ser Amics del Moviment Quart Món, Càritas, Atra-SHIS, Prohabitatge, Llar Santa Isabel, SISFAM, SIS, ABD, PROGRESS-SHIS, Mambré, Agape+, Llar de Pau, i La Merienda.

Aquest informe recull els resultats de la primera i segona fase de recerca i, a partir d'aquests, es planteja la realització d'un treball de reflexió i anàlisi conjunt amb les entitats participants amb l'objectiu de validar el protocol, compartir i fer propostes de millora en l'atenció a les famílies ateses.

2. Marc teòric

El dret a l'habitatge està recollit en multitud de textos normatius de tots els nivells. La mateixa Declaració Universal dels Drets Humans (ONU, 1948) recull, a l'article 25, el dret de les persones a un nivell de vida adequat que assegurï la salut i el benestar “i, en especial, l'alimentació, el vestit, l'habitatge [...]” (ONU, 1948, art. 25), principi que és recollit en l'article 11 del Pacte Internacional dels Drets Econòmics, Socials i Culturals (ONU, 1967) que conforma la Carta dels Drets Humans. La Constitució espanyola també recull el dret dels espanyols a “gaudir d'un habitatge digne i adient” (Espanya, 1978, art. 47) i a Catalunya l'Estatut d'Autonomia (Catalunya, 2006) estableix, en el seu article 26, que els poders públics han de desenvolupar mesures que garanteixin l'accés a un habitatge digne. Ara bé, totes aquestes regulacions semblen no impedir que es produeixin situacions d'exclusió social derivades de la manca d'un habitatge digne.

El context social i econòmic que s'ha configurat des de finals del segle XX ha anat creant nous mecanismes de segregació social que han impactat l'accés al mercat de treball, a l'habitatge o la formació d'un nombre cada vegada més ampli de persones (Subirats, 2010). Davant d'aquests nous escenaris neix el terme d'exclusió social que ens parla de processos o trajectòries de vida en què les persones es troben desvinculades o es van desvinculant progressivament dels elements que garanteixen la integració en la nostra societat (Castel, 1991). Aquesta integració social passa per la participació de les persones en els tres eixos bàsics que sostenen la plena ciutadania i la cohesió social: el mercat (centrat en la tasca d'utilitat social desenvolupada per les persones en la societat), la redistribució (duta a terme pels poders públics) i finalment les relacions de reciprocitat que es despleguen en el marc de la família i de les xarxes socials (Laparra et al., 2000; Subirats, 2004)

Cada vegada és més rellevant explicar el fenomen de les persones sense llar a partir de la manera en què els canvis constants la vida de les persones vinculats a les dinàmiques accelerades de la societat actual perjudiquen severament als col·lectius vulnerables. Els grups més exposats a les situacions d'exclusió social estan representats per les famílies amb nens i nenes, les persones immigrades, els joves i les dones. Són col·lectius que, per les seves característiques, avui en dia estan en posició de desavantatge social, i tenen més dificultats per adaptar-se als canvis accelerats de la societat que afecten al mercat laboral, la conciliació familiar, o als models de protecció de l'estat de benestar. Diversos estudis incideixen en l'impacte de l'exclusió social en famílies monomarentals (Fundación FOESSA, 2019; PAH BCN, 2020). L'informe de *Save the Children* (2015) destaca que la transmissió intergeneracional de la pobresa de les llars formades per mares soles era del 54%, 12,5 punts més que el conjunt de la població infantil i el doble que el del total de la població.

La cap de família en les famílies sense llar, en la majoria dels casos, és una dona, i les dones, per la pròpia discriminació social que pateixen, són un col·lectiu especialment vulnerable als canvis estructurals, i tenen més possibilitats que els homes de convertir-se en persones sense llar a causa de canvis ràpids en l'entorn socio-econòmic. La desigualtat juga en contra seu i és per això que les dones es veuen més afectades que els homes per factors estructurals. La dependència econòmica, la desocupació i la discriminació de les dones en el mercat laboral esdevé un factor de risc que augmenta la possibilitat d'empobriment i el risc de trobar-se en situació de carrer. És fonamental, per tant, conèixer la major discriminació que presenten les dones relacionada amb l'accés a la feina i al sosteniment econòmic. Finalment, cal tenir en compte que

la violència de gènere és un factor bàsic per explicar l'exclusió residencial quan aquesta està vinculada a les dones (Matulič, et al. 2019).

Diversos estudis ens alerten de l'escassa mobilitat social de les persones més vulnerables que transiten per diverses situacions d'exclusió severa on la precarietat es presenta en diverses formes: habitatge insegur i inadequat, atur persistent, precarietat laboral extrema i invisibilitat (Marí-Klose, 2008; Sarasa i Sales, 2009). La combinació de factors vinculats a la manca o precarietat en el treball i a les dificultats, tant en l'accés com al manteniment de l'habitatge, aboquen a les persones a diversos processos d'exclusió social i residencial. Aquestes situacions es veuen agreujades quan no hi han xarxes de suport que puguin sostenir altres dificultades associades.

Les situacions de sensellarisme són diverses i tenen a veure tant amb l'accés a l'habitatge com amb les condicions d'habitabilitat. En aquest sentit FEANTSA (2013) va elaborar la classificació ETHOS (*European Typology on Homeless*). Aquesta tipologia europea de sense llar i exclusió residencial permet identificar diferents intensitats d'exclusió en funció de la relació que la persona té amb l'habitatge on s'identifiquen quatre dimensions d'exclusió residencial (sense sostre, sense habitatge, habitatge insegur i habitatge inadequat) i 13 categories vinculades que ajuden a la comprensió d'aquest fenomen complex i divers. Són els anomenats "sense sostre", sense llar, sans-abri, homeless people, així com d'altres que no compleixen unes condicions mínimes d'habitabilitat. L'informe de FOESSA (Fundación FOESSA, 2019) ens aporta dades rellevants en relació a l'habitatge insegur i inadequat. Destaca que l'exclusió social es multiplica en les llars que viuen de lloguer, enfront als que disposen de habitatges en propietat. En el conjunt de l'Estat, un 4,3% de les llars (795.390 llars y 2,1 milions de persones) resideixen en habitatges insegurs. En relació als habitatges inadequats identifica un 7 % d'aquest tipus de llars a l'Estat espanyol (1.287.548 y 4,6 milions de persones), sent les comunitats més afectades Canàries (11,9 %) i Catalunya (11%).

El nombre de persones que es veuen abocades a dormir al carrer no ha parat d'augmentar durant els darrers anys, tant al nostre país com a d'altres ciutats europees, en un context d'increment i enquistament de la pobresa i de la desigualtat social. Són diversos els estudis que intenten quantificar la situació de les persones i famílies sense llar. Segons dades del VIII Informe FOESSA (Fundación FOESSA, 2019) el nombre de persones en situació d'exclusió social a Espanya és de 8,5 milions, el 18,4% de la població (20% a Catalunya) fet que suposa 1,2 de milions més que el 2007 (abans de la crisi financera del 2008). A nivell Europeu, segons el darrer estudi publicat per FEANTSA i la fundació Abbé Pierre (2020), 700.000 ciutadans afectats per l'exclusió residencial a Europa en relació a les categories de sense sostre, sense habitatge, habitatge insegur i habitatge inadequat. A més hi ha hagut un increment del 70% en els darrers 10 anys (FEANTSA, 2020).

A Espanya segons les dades aportades per l'última Enquesta a les persones sense llar realitzada per l'Institut Nacional d'Estadística (INE, 2012), la població atesa en centres assistencials d'allotjament i restauració va ser de 22.938 persones (l'any 2005 les persones ateses eren 21.900). Entre les raons per quedar-se sense llar, la principal va ser la pèrdua de l'ocupació, que va esgrimir el 45% dels enquestats el 2012. Així mateix, el 26% va dir no haver pogut fer front a el pagament de l'allotjament i un 12% va explicar que havia patit un desnonament (el 2005, els que no havien pogut pagar l'habitatge eren el 11,4% i els desnonats no arribaven a el 8% del total).

Pel que fa a la ciutat de Barcelona, segons el 7è recompte organitzat per la Xarxa d'atenció a Persones sense llar el 2021, es va estimar que hi havien 895 persones dormint als carrers de la ciutat i 3.046 persones allotjades en equipaments municipals o en diverses entitats socials (Ajuntament de Barcelona, 2021). Aquestes dades ens presenten un lleuger descens de persones sense sostre (956) detectades en relació al 6è recompte del 2018. Els esforços i recursos destinats a l'atenció a persones sense sostre en els darrers anys ha incrementat el nombre de persones que dormen en recursos residencials passant de 2.130 al 2018 a 3.046 en aquest any.

La situació socioeconòmica actual i la manca de polítiques socials encaminades a oferir un sostre digne per tothom, dificulta molt les possibilitats de canvi dels sectors més exclosos. En els darrers anys s'observa l'arribada de nuclis familiars i de persones, que sense haver viscut mai al carrer, es troben en necessitat d'allotjament d'emergència, recurs que no han aconseguit per mitjà del suport social o familiar, i que els fa nous usuaris dels serveis d'atenció (Rog et al., 2007), invisibilitzant-se, en certa manera, la gravetat de la situació a la població general. A diferència de les persones que es troben al carrer, en aquest cas, disposem d'escasses dades en relació a les famílies en situació de sense habitatge, habitatge insegur o habitatge precari (Delgado, 2018). En l'informe de Càritas Diocesana de Barcelona "La Llar és la Clau. Històries d'un dret reconegut però vulnerat" (2018) es fa palès la greu situació d'exclusió social i residencial que viuen aquestes famílies, denunciant i proposant millores en relació al dret a l'habitatge. Un 36 % de les persones ateses per aquesta entitat viuen situacions vinculades a l'exclusió residencial (habitatges insegurs i inadequats). Aquest informe destaca la invisibilitat d'aquest fenomen i la major incidència en tres col·lectius específics, les persones en situació d'atur, les famílies amb menors i les persones estrangeres no comunitàries.

Gran part de les experiències de sensellarisme familiar s'amaguen més enllà de viure al carrer, són situacions de pobresa severa vinculades a l'habitatge informal i a l'infrahabitatge, així com a l'entrada i sortida periòdica de residències socials. L'anomenat "sensellarisme encobert" és la situació més freqüent en el cas de la majoria de famílies sense llar (Haber i Toro, 2004). L'ocupació de múltiples habitatges per períodes curts de temps i en situacions informals és molt normal (habitatge de la parella, d'amics o parents, ocupació il·legal, entre d'altres). També és normal que les famílies sense llar hagin estat en diverses institucions d'acollida, ja que tendeixen a sol·licitar aquests serveis com a forma de protecció dels fills i filles (Haber i Toro, 2004). Els estudis demostren que, sovint, les dones busquen ajuda dels serveis socials per solucionar el seu problema d'habitatge quan no poden comptar amb les xarxes familiars i d'amistat de què disposen. Encara que, en el cas de dones amb nens, de vegades refuten l'assistència dels serveis socials per por de perdre la custòdia dels seus fills i filles acceptant solucions informals d'habitatge, encara que aquest sigui d'extrema precarietat (Haber i Toro, 2004; Pleace, et al. 2008). En aquest sentit, diverses evidències científiques, alerten de l'impacte que genera la manca d'habitatge en la salut, en el desenvolupament educatiu dels menors, en el nivell d'estudis i la posterior incorporació al mercat laboral de les persones que la pateixen (Bosch i Trilla, 2018; Novoa *et al.*, 2014).

L'actual situació generada per la COVID-19 ens alerta d'una nova crisi social que incrementa el nombre de persones i famílies en situació d'exclusió social. A la ciutat de Barcelona la incidència de la pandèmia va ser molt alta (10.000 persones diagnosticades i 2.500 defuncions al mes d'abril de 2020) amb una major representativitat en els barris amb índex més alts de pobresa (Dell' Olmo et al., 2020). Durant el desenvolupament de la pandèmia, diverses entitats van alertar de l'increment i agreujament de noves situacions d'exclusió social en les persones i famílies més vulnerables (Arrels Fundació, 2020; Càritas,

2020). Segons dades del cens realitzat per Arrels Fundació al 2020 es van comptabilitzar més de 4.700 persones sense llar, de les quals 1.239 dormien al carrer en ple estat d'alarma decretat per la COVID, tot i haver-se obert més de 600 places d'emergència per aquest motiu.

Per crear polítiques efectives dirigides a pal·liar el fenomen de les persones sense llar és important enfocar de manera clara el concepte de sensellarisme i entendre la seva dimensió. El sensellarisme ha de ser vist com un procés dinàmic, que implica moviments al llarg del temps. A més dels períodes de vida al carrer, cal tenir en compte les entrades i sortides de llars precàries, de residències i a vegades de la presó. Les situacions de vida que han de ser considerades sensellarisme i els grups susceptibles de patir-les s'han ampliat (Forrest, 1999, Busch-Geertsema, et al., 2010). Avui dia, cada vegada és més significativa la presència de nous grups socials com és el cas de les famílies (Haber i Toro, 2004; Pleace, et al. 2008). Els estudis recents demostren l'emergència de grups nous de persones sense llar que demanen noves respostes en forma de polítiques i intervencions socials específiques (Pleace, et al. 2008). Són necessaris nous tipus d'intervenció social per incidir en els nous grups de persones sense llar que en el passat havien estat exclosos o discriminats de l'assistència (Busch-Geertsema, et al., 2010). Aquest és el cas de famílies, que normalment estan formades per una dona adulta amb fills i són menys visibles perquè n'hi ha un percentatge molt mínim vivint al carrer (Haber i Toro, 2004).

En les societats "familistes" (Ferrera, 1996) és la família qui supleix la falta de prestacions públiques esmorteint els efectes de carestia econòmica derivats de cicles econòmics adversos, així com els problemes dels nens, els joves i la gent gran. Alhora que l'Estat és poc inclinat a intervenir oferint serveis per por de trencar unes dinàmiques de solidaritat familiar que considera beneficioses en tots els sentits: tant per a la contenció de la despesa pública, com pels efectes "suposadament" positius en la seguretat en les persones (Caïs i Moreno Fuentes, 2016). Però com demostra Nikos Kourachanis (2018) al seu article sobre famílies sense llar a Atenes, el model familista de protecció social s'ha deteriorat amb el temps i presenta fortes limitacions i problemes per protegir a les persones vulnerables contra la pobresa i l'exclusió social. Això, en bona part, es deu a que els Estats de Benestar familistes, la política pública d'habitatge és escassa o bé inexistent, i està molt més centrada en polítiques de promoció del mercat privat d'habitatge que de el desenvolupament d'habitatge social. Tal com senyala l'estudi de Provienda (2020), la crisi de assequibilitat de l'habitatge que es pateix des de l'esclat de la crisi de l'any 2008, juntament amb l'actual crisi derivada de la pandèmia de COVID, està provocant situacions extremes per a les famílies. L'informe ressalta la importància del fet que les polítiques d'habitatge a Espanya durant les últimes dècades no s'han configurat com a polítiques socials, sinó com a un motor econòmic altament mercantilitzat i que ha generat nivells elevats de desigualtat i d'exclusió.

La Xarxa d'Atenció a les Persones Sense Llar (XAPSLL) de la ciutat de Barcelona disposa de diversos programes i serveis adreçats a atendre la situació d'exclusió residencial que presenten aquestes famílies (Matulič et al., 2016). Des de la XAPSLL, i en concret Càrites Diocesana de Barcelona, estan preocupades per la situació descrita i d'aquesta preocupació parteix el present projecte, centrat concretament en aquestes situacions que es mantenen invisibilitzades.

Per poder atendre de la millor manera aquestes famílies, es fa necessària la construcció d'una tipologia que identifica diferents subgrups de famílies amb necessitats i factors de risc diferencials que permetin guiar tant la pràctica com el desenvolupament de polítiques. L'estudi elaborat per Rog et al. (2007) indica

una sèrie de categories a tenir en compte a l'hora d'elaborar el perfil de les famílies sense llar. En concret, els aspectes que més s'han tingut en compte són:

- **Característiques sociodemogràfiques:** Edat, Gènere, i Estat civil del o de la cap de família (acostumen a ser dones, joves, casades i amb fills a càrrec) (Bassuk et al., 1996; Burt et al., 1999; LaVesser et al., 1997; Lowin et al., 2001; Rog et al., 1995; SAMHSA Homeless Families Project, 2004; Shinn et al., 1991; Vandentorren et al., 2016), i pertinença a grups socials considerats minories (Lowin et al., 2001; Rossi et al., 1987; Susser et al., 1991; Whaley, 2002).
- **Composició de la família:** La situació de sensellarisme és la causa de separació dels pares envers els fills en un alt percentatge dels casos (Cowan et al., 2002; Hoffman i Rosenheck, 2001). A més, aquesta situació de separació dels menors es considera de risc per acabar en situació de sensellarisme en l'edat adulta (Bassuk et al., 1996; Knickman i Weitzman, 1989; Narayan et al., 2017; Susser et al., 1991).
- **Capital Humà:** Els factors inclosos en aquest apartat són nivells educatius dels membres de la família, feina i ingressos (Bassuk et al., 1996; Burt et al., 1999; Lowin et al., 2001; Rog et al., 1995; Shinn i Weitzman, 1996; Sylvestre et al., 2017; Vandentorren et al., 2016).
- **Capital Social:** baix suport social, conflicte i violència són antecedents de les situacions de sensellarisme, segons diversos estudis (Bassuk et al., 1996; Bassuk i Rosenberg, 1988; Culhane et al., 2001; Narayan et al., 2017; Passero et al., 1991).
- **Inestabilitat residencial:** Els episodis sense llar solen formar part d'un període més llarg d'inestabilitat residencial marcat per moviments freqüents, estades curtes al propi habitatge o amb familiars i amics (Gubits et al., 2015; Lowin et al., 2001; SAMHSA, 2004; Lim et al., 2018; Vandentorren et al., 2016).

3. Objectius

En el present estudi, seguint el model plantejat pel *US Department of Health and Human Services* (Rog et al., 2007) i adaptant-lo a la realitat del nostre territori plantejem els següents objectius:

Objectiu general

Fer una anàlisi del perfil de les famílies ateses en diferents serveis i entitats de la ciutat de Barcelona. En concret, es pretén analitzar:

Objectius específics

1. Descriure les causes de la situació de sensellarisme de les famílies participants
2. Identificar els efectes diferencials de la situació en els membres de la família (progenitors, infants)
3. Identificar els obstacles per superar la situació i recursos disponibles
4. Mostrar la resposta a la situació per part dels i de les professionals i entitats
5. Elaborar un recompte i fer una descripció de les característiques de les famílies ateses pels serveis i entitats participants en el projecte

4. Mètode

Per poder respondre als objectius indicats prèviament, s'ha plantejat una recerca social aplicada dirigida a millorar les situacions de les famílies acompanyades per les entitats i serveis participants en l'estudi. Des d'aquest posicionament metodològic, el coneixement i la investigació només tenen sentit si s'orienten cap a l'acció social. A més a més, es consideren instruments de generació compartida de coneixement.

A causa de la complexitat de la realitat que analitza la recerca s'ha optat per un enfocament mixte (Creswell i Plano, 2007) que mitjançant un disseny seqüencial exploratori ha integrat en primer lloc la metodologia qualitativa, amb la utilització de diferents estratègies com, en el nostre cas, l'entrevista individual en profunditat semiestructurada com a tècnica de recollida d'informació dirigida a les famílies i els i les professionals (dades de fonts primàries) i, l'anàlisi documental (dades de fonts secundàries) on s'ha analitzat la disponibilitat de les dades existents en les memòries anuals i en les bases de dades de les entitats participants. En segon lloc, una enquesta amb un qüestionari estandaritzat (dades de fonts primàries) que ha permès realitzar el recompte de les famílies ateses per les entitats i serveis i elaborar una tipologia d'aquestes famílies.

Els principals agents socials involucrats en aquesta recerca han estat en la primera fase 10 famílies amb fills i fills menors a càrrec (vegeu taula 1 i taula 2) i 8 professionals dels serveis i entitats participants en la primera fase de la recerca (Amics del Moviment Quart Mon, ATRA-SHIS, Càritas Diocesana de Barcelona, Llar Santa Isabel, Progress, Prohabitatge, SIS Tractament i SISFA ROM). En aquesta fase es va optar per un mostreig no probabilístic intencional.

Tal com hem exposat a la introducció, en el recompte les entitats que han participat en la segona fase han estat Amics del Moviment Quart Món, Càritas, Atra-SHIS, Prohabitatge, Llar Santa Isabel, SISFAM, SIS, ABD, PROGRESS-SHIS, Mambré, Agape+, Llar de Pau, i La Merienda.

Durant tot el procés de recerca s'han respectat les pautes recollides en el Codi d'Integritat en Recerca, publicat per la Universitat de Barcelona (2020), així com el que preveu la Llei de Protecció de dades personals i garantia dels drets digitals (Llei orgànica 3/2018 de 5 de desembre). L'estudi ha seguit també les directrius marcades pels principis ètics de tal manera que els resultats que es presenta garanteixen l'anonimat de les famílies i professionals participants que van manifestar la seva autorització a participar en la investigació mitjançant un consentiment informat i un permís de gravació.

Les recomanacions que es derivin dels resultats constituïran les bases per a futurs esforços de recopilació de dades que afectin les decisions polítiques i programàtiques d'aquesta població en particular.

5. Resultats Fase I

En aquest apartat presentem els resultats obtinguts a partir de la recollida de dades primàries (entrevistes) i secundàries (memòries i bases de dades de les entitats).

5.1. Entrevistes realitzades a les famílies i les professionals

En primer lloc mostrem els resultats obtinguts en les entrevistes realitzades a les famílies i en segon lloc, els resultats de les entrevistes a les professionals de les entitats participants. Els resultats es mostren en funció dels objectius de recerca plantejats.

Objectiu específic 1: Conèixer les causes de la situació de sensellarisme de les famílies participants.

A la recerca han participat un total de 10 famílies. A la Taula 1 es mostra la relació de les famílies amb les entitats.

Taula 1. Famílies participants i entitats

CODI FAMILIES PARTICIPANTS	ENTITAT DE REFERENCIA
F1	Quart Món
F2	ATRA-SHIS
F3	Llar Santa Isabel
F4	SIS
F5	SISFArom
F6	Progress
F7	Prohabitatge
F8	Progress
F9	Càritas
F10	Càritas

En la majoria de casos, la causa principal de l'exclusió residencial de les famílies participants és la manca de treball. Per situacions diverses, aquestes famílies s'han quedat sense feina o no han pogut aconseguir-

ne una. Podem veure com en els casos de dues famílies (F1 i F9) ha influït la separació per divorci dels seus membres. Són dones que s'han divorciat, i que en aquell moment no tenien feina. Per tant, al separar-se de les seves parelles s'han vist sense cap ingrés.

[...] Mi ex iba a pedir y lo poco que traía pues para comer y para alguna medicación de los niños. (F1)

[...] Yo creo que es porque cuando me divorcié los niños eran muy pequeños, yo no trabajaba. (F9)

Per altra banda, dues de les deu famílies participants coincideixen en que avui en dia és molt difícil l'entrada a un habitatge, ja que els hi demanen tenir una nòmina fixe o fins i tot, si és una família, dues nòmines.

[...] Yo puedo trabajar en negro porque ya lo he hecho, y se gana dinero igual... Pero te exigen un contrato. He ido a la oficina de Habitatge y no me dejan porque yo no tengo papeles. (F0i7)

[...] Por mucho dinero que tu tengas nadie te va a dar una vivienda si no tienes una nómina. Si tú no tienes la fianza que te piden, más toda la documentación que te piden, hay sitios que hasta te piden el movimiento de las cuentas de tu banco, incluso he de tener un año de nómina. Sin todo este tipo de documentación, hacerlo por la vía legal e inmobiliaria es imposible. (F4)

A més, estan d'acord en que influeix molt en el mode de viure el fet de tenir fills i filles a càrrec, ja que els infants són la principal preocupació per els pares. Encara que es tingui un sou i encara més si no es té una feina, s'han de mantenir aquests fills i filles a càrrec, no només econòmicament sinó que mentre la persona està ocupada treballant, aquests nens han d'estar cuidats per alguna persona. Aquest és el problema que es planteja. Això comporta un problema ja que si no treballes no pots mantenir els teus fills i si treballes has de pagar algú perquè els cuidi mentrestant. Una participant ens explica que cuidava una senyora gran per 2,80€ la hora, però amb això havia de pagar alguna persona que cuidés els seus fills i no li quedaven quasi diners:

[...] Los niños pequeños son muy complicado también porque o pagas un canguro o te tienes que quedar, o pagas una guardería y te dejas todo el sueldo (F9).

[...] Si era muy pequeño...estaba muy mal no podía hacer comida porque la niña necesita comer por la mañana, y todo esto y cada día comer por la mañana un bocadillo y la niña claro no come... (F5)

Figura 1. Causes d'exclusió residencial

Pel que fa al temps que porten en aquesta situació d'exclusió residencial, el mínim és de mig any i el màxim de 8 anys, estant la mitjana en 3 anys (Figura 2). En alguns dels casos, quant a les persones que venen de fora del país (F2, F3, F4, F7) coincideix amb la seva arribada a Espanya.

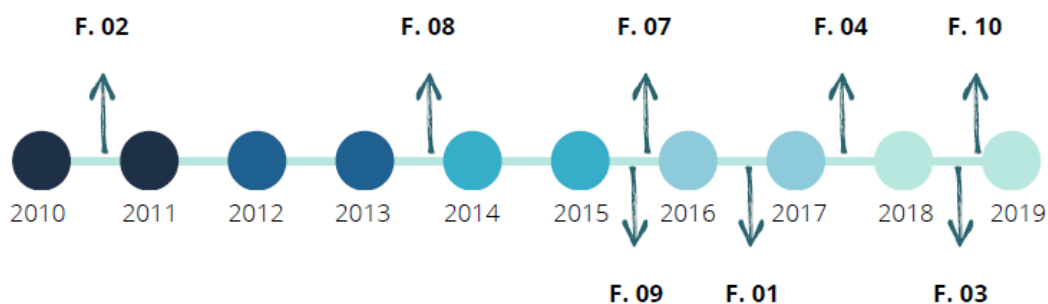

Figura 2. Anys que porten en situació d'exclusió residencial

En els casos de les famílies F5 i F6, les quals no estan representades en la línia temporal, manca informació suficient sobre el moment en que va començar la seva situació d'exclusió residencial.

[...] Así ya llevo un año esperando pisos y sin dinero ya dos años y tal. Estaba con 60 euros de la asistenta cada 15 días para comer. (F1)

[...] Desde que vine en el febrero del 2017. (F4)

[...] Ocho años, cinco años en Marruecos y tres años aquí. (F2)

Objectiu específic 2: Identificar els efectes diferencials de la situació en els membres de la família

En aquest objectiu ens hem centrat en identificar l'impacte de la situació d'exclusió residencial en els membres de la família menors d'edat. A continuació, a la Taula 2 presentem la informació sobre el nombre, gènere i edats de fills que té cadascuna de les famílies participants en aquesta recerca. En relació a la taula hem d'especificar que la família F5 té cinc fills. No obstant això actualment únicament es fa càrrec de dos menors d'edat, és per això que en la taula s'esmenta només a dos infants. La persona entrevistada de la família F3 té dos filles, tot i això no hem utilitzat la seva entrevista per a la realització d'aquest anàlisi degut a la poca informació, ja que la filla més gran no viu amb ella i de la més petita no tenim prou informació. Així doncs, hem analitzat la informació que han proporcionat 9 de les famílies en situació d'exclusió residencial que han participat a l'estudi per respondre a aquest objectiu específic

Taula 2. Fills i filles menors a càrrec de les famílies participants per gènere i edat

Codi Família	Nombre fill/filles	Gènere i edat Fill/a 1	Gènere i edat Fill/a 2	Gènere i edat Fill/a 3
F1	2	Nena 15	Nen 10	
F2	3	Noi 22	Noi 17	Nen 10
F3	2	Noia (sense especificar)	Nena (sense especificar)	
F4	2	Nen 6	Nen 2	
F5	5	Nen 10	Nena 1	
F6	2	Nen 12	Nena 10	
F7	1	Nen 4		
F8	3	Noi 18	Nen 15	Nen 4
F9	2	Nen 8	Nen 6	
F10	2	Nena 13	Nena 2	

El problema que hem detectat com més rellevant és la dificultat dels menors en situació d'exclusió residencial per adaptar-se als canvis constants d'habitatge. Un tret comú en tots els i les menors en situació d'exclusió residencial és l'ansietat provocada per el canvis continus d'entorn i la dificultat per entendre les causes d'aquesta situació.

[...]Nos hemos asentado a la T., que tenía 14 años, y bueno le dijimos: "Tamara pasa esto". Ella se lo tomó así, pero que después ella los ha visto a los dos y ella ahí se descontroló, se escapó de casa, se fue al centro a decir que el padre la pegaba para que la cogieran. Estuvo allí una semana y después se escapó del centro, claro, ya no quería ir al centro. Estuvo un año escapándose, ir y venir, ir y venir. Ahora esta última vez estuve tres meses sin verla. Yo estaba muy mal, y bueno, ella ya lo ha asimilado, el padre ya no está con esta chica tampoco, pero claro, ahí hay un corte entre mí y él. Después se ha comprobado que eso era mentira, que el padre no la pegaba. Ella se ha quedado un poco mal. Hemos pasado un año fatal. (F1)

[...]Mis hijos, nuestros hijos han cogido una depresión por el tema de... que no están en un sitio fijo. Nuestros hijos sufrieron más que nosotros, viviendo en un país en muchos años, pues, hemos vivido por el tema de la vivienda mejor que nuestros hijos. (F2)

[...] Con un niño tantos cambios de casa les afecta. Cuando se adaptan a un sitio tienen que volver a adaptarse a otro. (F4)

[...] Bueno, a nosotros lo que nos ha afectado es en problema de convivencia, que a veces por tener tantos problemas discutes un poquito de más, hemos tenido un poquito de conflictos a veces. A él también le altera, yo me pongo nerviosa y me altero (risas) y él se pone nervioso y se altera también. Y claro, también al niño porque al vernos nerviosos a nosotros él se altera y si nos ve llorar él llora. (F7)

[...] Ella hubo un momento que, si se puso triste, este cuando llegó por el cambio y la adaptación, y le dio como una crisis en un mes. [...] (F10)

A nivell educatiu podem veure que en els casos dels menors que realitzen estudis de primària o superiors (ESO i Batxillerat) existeixen problemes per assistir de manera regular a les aules, així doncs presenten mancances en relació als seus estudis.

[...] Estaba con el cambio de humor, no quería estudiar, repitió dos veces segundo, empezó tercero y ya no quiso estudiar. Dejo de estudiar y no tiene la ESO. Hizo un PQPi de mecánica. Una vez terminó eso parece que quería estudiar, ahora ya se está dando cuenta y dice que porque no ha terminado la eso: el otro todavía era pequeño, a él lo hemos sufrido aquí ya. Casi va por el mismo camino, pero como siempre se comparan y compiten, pero iba fatal en los estudios también. Pero ha pasado, ahora está en cuarto. Él dice que lo va a terminar, pero allí vamos también [...] (F8)

[...] El mayor estaba con una depresión muy mala cuando llegamos de Marruecos, muy mala, no va al colegio. Pero el mediano solo vomitaba, todo el rato, y los profesores llamaban todos los días [...] (F2)

[...] A nivel de colegio y salud también les ha afectado. Mi hijo es asmático, y bueno, yo cuando estaba en la nave cada dos por tres iba al hospital con él, le tenían que dar espray, mascarilla...Y bueno, y el de la niña, se puede decir que sí, porque ella tampoco no está bien[...] (F1).

Existeixen també excepcions, com és el cas de la filla de la F10 en el que aquesta situació ha reforçat la determinació per seguir estudiant.

[...] Mi hija fijate que yo pensé que me iba a bajar de rendimiento en la escuela, pero es una de las mejores en el salón. Tiene las mejores calificaciones, es una niña que... que decirte si la conocieran de verdad que yo me he quedado corta con lo que les digo. Pero es que, ella quiere estudiar, dice "mamá yo lo que quiero es algún día prepararme para la universidad" ya está enfocada en lo que va hace, en dónde quiere ir a estudiar [...] (F10)

La família F5, que són d'origen estranger, prefereixen que els seus fills segueixin vivint en el seu país d'origen ja que la situació en la que ara es troben aquí no es pas favorable per mantenir una família.

[...] Más o menos sí... Porque ellos están más acostumbrados con ellos, las niñas, si van a venir aquí van a tener una pensión muy pequeña y es muy difícil para vivir en mi país, porque el precio esta como aquí, el precio de la comida esta como aquí, la luz también, todo y el ingreso es como 250 al mes para pagar todo el gasto y tener para comida es difícil [...] (F5).

Hem pogut observar que els menors que estan passant per les etapes finals de la infància i els que estan a la etapa de l'adolescència tenen molts problemes per adaptar-se a aquesta situació.

[...] Ella (la hija mayor) se ha quedado un poco mal. Hemos pasado un año fatal (F1).

[...] Están muy afectados, están en psiquiatras, psicólogos[...] (F2).

[...] Mal [...] (F8).

És una tema difícil ja que en alguns casos (F1) existeix una dificultat per part dels pares a la hora conèixer la percepció que tenen els seus fills sobre aquesta situació. En altres casos, com és el cas de la F1, no hi ha prou comunicació entre pares i fills i tota la informació atorgada està transmesa segons la percepció que els pares tenen al veure als seus fills i filles.

En el cas de la F10 sí que hi ha hagut un canvi de percepció més positiu per part de la filla més gran.

[...] Y pues excelente, mi hija la mayor ha tenido, tiene más libertad, más independencia, privacidad, cosas que todos queremos la verdad. Antes no la teníamos pues no era calidad de vida vivir en una habitación con dos niñas, no tanto por uno porque al fin y al cabo uno como adulto, pues lo asimilas y lo aceptas, pero cuando se trata de un adolescente es más difícil la situación. Porque no sé qué será lo que está pensando, qué habrá en su mente, que habrá en su cabeza. Se ven muchas cosas y entonces pues ella ahorita está excelente, le va muy bien. (F10).

Una altre preocupació per part d'alguns menors a la hora de canviar de residència és la pèrdua de contacte amb els seus amics i amigues i companys i companyes.

[...] No la entendían y lo que más les preocupaba es que iban a perder a sus amigos[...] (F6)

[...]Afecta a nivel de colegio porque si yo no estuviera aquí tendría que cambiarlo de cole porque si fuéramos a Terrassa tendríamos que levantarnos muy temprano. Además, le afecta porque él es un niño muy tímido que le cuesta relacionarse. El viene de la guardería, ..., desde el guardería va con los mismos niños y aun así le cuesta mucho, imagínate si le tengo que cambiar ahora, empezaría con que no quiero ir, con la lloradera, son cosas normales [...] (F7)

Objectius específic 3: Identificar els obstacles per superar la situació i recursos disponibles

En aquest apartat ens hem centrat en identificar les principals preocupacions de les famílies participants. Respecte a les preocupacions principals de les persones entrevistades, hem fet una classificació envers els següents factors principals: situació econòmica, habitatge i ocupació. També trobem necessari elaborar una classificació secundària que gira envers factors de caràcter més personal i familiar, com poden ser l'estabilitat emocional, la salut i els fills. Per tant, a continuació passarem a aportar els exemples que compleixen els criteris de classificació.

Observem que només una de les famílies participants té una preocupació per tots aquests factors.

A mí ahora mismo, la vivienda. [...] No tengo nada de dinero, no encuentro trabajo tampoco [...]. (F1).

D'altra banda, observem que la majoria de les famílies la seva principal preocupació és poder tenir un pis, ja que és fonamental per a poder tenir estabilitat i autonomia en la seu dia a dia.

Lo que es más difícil es que no tienes una vivienda, pero lo demás es combinarlo, puedes ponerte ropa cara o barata, puedes comer caro o barato, sino tienes que comer afuera no comes, sino tienes que ir al cine no te vas, pero la vivienda es ... básica, fundamental. (F2).

Ahora mismo el tema que más me preocupa es la casa porque no tengo otra necesidad que no sea la casa. (F7).

Ahora mismo me preocupan un montón de cosas (risas). El piso, ya no toca salir de aquí. (F8).

És important també destacar que gran part de les preocupacions de les persones entrevistades rau en mantenir una estabilitat laboral per tal de poder assolir la seva pròpia independència i per tal de també poder mantenir la família.

El trabajo. (F5).

El trabajo, ahora mismo lo más importante es tener un trabajo para poder cuidar a mis hijos bien, no me he rendido nunca, he estado buscando siempre trabajo para poder cuidar bien de ellos [...]. (F6).

Finalment, una de les famílies ens comenta que la seva màxima preocupació era poder tenir certa estabilitat emocional.

Lo que me preocupaba era mi estabilidad, mi estabilidad emocional, que honestamente desde que llevo viviendo aquí he tenido más tranquilidad, no me preocupo tanto por lo económico porque eso va y viene de verdad [...]. (F10).

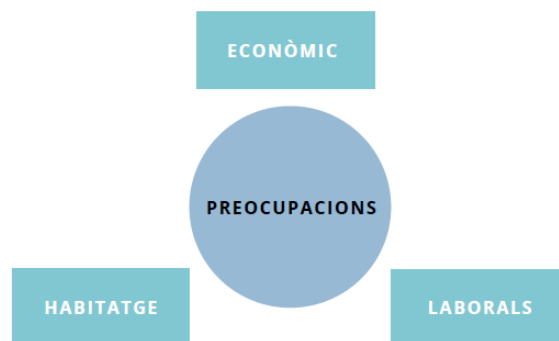

Figura 3. Preocupacions expressades per les famílies

Es fa palès que les preocupacions de les famílies participants tenen molt punts en comú. Observem que la majoria de les respostes coincideixen en el fet que la principal necessitat que tenen és poder tenir un habitatge. Aquesta necessitat era la primera en set de les deu famílies (F1, F2, F4, F5, F7, F8, F9). Per altra banda, una de les famílies va comentar que la habitatge era una de les seves necessitats primordials però que no era la principal, sinó que ocupava el segon lloc.

[...] La vivienda y que me venga la renda garantida o algún trabajo de 4 horas al menos [...]. (F1).

[...] sobre todo encontrar un piso donde poder estar todos y trabajo. (F5).

[...] Lo que más priorizo es la casa porque el viernes tengo que salir de aquí, muy difícil. (F7).

[...] *Mantener el trabajo y que no nos falte un techo.* (F4).

[...] *Yo ahora quiero un piso.* (F8).

[...] *Tener una vivienda, lo que yo alcance, un espacio para mí y para mis niños y tener las rutinas.* (F9).

L'altre necessitat primordial en què totes les famílies coincidien era amb accedir al mercat laboral. Per a unes era poder mantenir l'ocupació laboral (F7) i per altres era poder trobar un treball per tal de donar una estabilitat i poder mantenir tant l'habitatge com els seus fills (F6).

[...] *Tenemos que evitar ir a la deriva, hay que ajustar las cosas para gestionar el dinero y ver cómo podemos remar.* (F4).

[...] *Trabajo, para poder mantener la casa y mis hijos. El trabajo es muy importante.* (F6).

Com a cas excepcional, una de les famílies que ha participat a l'estudi, ha afirmat que a dia d'avui no necessita res, i per tant, no té cap necessitat primordial.

[...] *Ahorita siento que lo tengo todo, la realidad que sí [...].* (F10).

Objectiu específic 4: **Mostrar la resposta a la situació per part dels i de les professionals i entitats**

En primer lloc hem volgut mostrar el rol d'acompanyament que realitzen les professionals envers les famílies en situació d'exclusió residencial. Pel que fa al rol que el propi professional desenvolupa en l'entorn de la seva organització, totes les professionals participants es posicionen en la idea de que el rol que assumeixen és el d'acompanyament i referent envers les seves famílies usuàries. D'aquestes 8 professionals, una afegeix la idea de que el propi rol que assumeix la porta a estar al servei de la persona que li realitza una demanda, fet que per moltes famílies representa una novetat, ja que en altres intervencions no s'han trobat amb aquesta predisposició per part dels professionals. També una professional afegeix el concepte d'orientació en aquesta tasca d'acompanyament i posa èmfasi en el fet d'evitar la sobreprotecció dels usuaris i optar per orientar, però deixant que la presa de decisió surti d'ells.

És destacable el fet que la professional 8 ens exposa. L'entrevistada defensa la idea de que des de la seva figura de treballadora social, construeix el seu rol dia a dia, en la pràctica de l'acompanyament, el suport i l'ajuda a les famílies en augmentar la seva capacitat de resiliència.

Finalment, la professional 6, fa referència a la idea de ser administrador de recursos. És l'única intervenció que exposa el caràcter negatiu d'aquest rol, ja que el professional ens fa saber que resulta imprescindible el manteniment de límits amb les famílies.

“ El rol seria a tot usuari que ve a fer una demanda en algun moment donat i nosaltres estem allà al seu servei, perquè som unes persones i un equip que estem completament al servei d'aquestes persones. Si

partim de que estem al seu servei jo crec que l'entesa entre la família i nosaltres quan hi ha responsabilitat és de millora". (P3).

"[...]i hi ha un moment que el professional també ha de deixar... perquè de vegades caiem una mica en la protecció amb els... i més aquí en aquests centres. Com que les veus cada dia i tendim una mica a sobre protegir-les. Bueno, a protegir-los .És no? O a intentar facilitar-les una mica més el dia a dia i estar una mica més al costat i no tant... no tan decidint, potser". (P5).

"El rol del professional és acompanyament de procés, de presa de decisions i la persona que puguin proporcionar les eines necessàries per prendre les decisions, també hem de saber posar límits encara que és la part que no agrada". (P6).

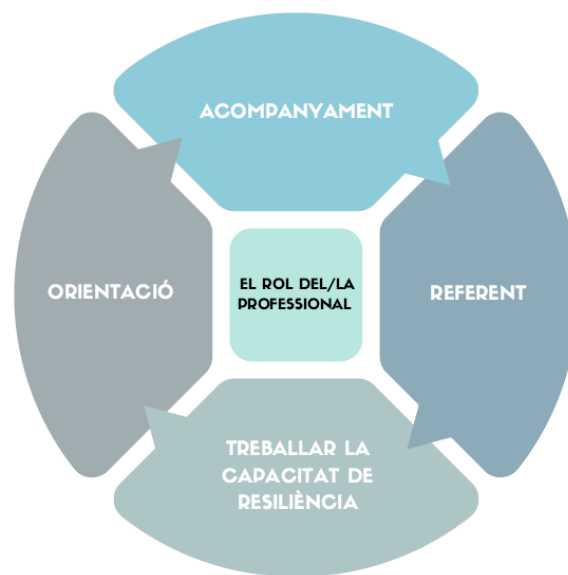

Figura 4. Rol que adopta el professional

Per tant, la qüestió del rol que els professionals reproduïxen en el marc de la seva tasca amb les famílies engloba tot el que comporta el ser una figura d'acompanyament i referent, és a dir, orientar, administrar recursos, estar al servei de les famílies i treballar la capacitat de resiliència.

Pel que fa als valors que la professional i l'entitat intenten transmetre a les famílies en situació d'exclusió residencial, els conceptes més repetits són els d'apoderament, autogestió de la situació, capacitat d'anàlisi, presa de decisions i compromís. Totes les professionals valoren molt la feina que fan en relació a capacitar a les seves famílies en que prenguin consciència de la seva situació i siguin capaços de responsabilitzar-se dels seus actes, sent conseqüents de les seves decisions.

La idea anterior s'argumenta de diferents maneres. En el cas de la professional número 3, fa referència al fet de responsabilitzar-se vers el propi projecte vital. En aquest cas la tasca que la família ha de fer és superar les expectatives i situar-se en la realitat. La professional utilitza la frase:

"passar a esdevenir subjectes, protagonistes de les seves accions". (P3).

Seguint aquesta idea, ens trobem amb la professional número 2 , en la que la seva organització el que intenta és oferir a les famílies participants una alternativa de vida, sense oferir cap tipus d'adoctrinament o obligació de reproduir-ho.

En el cas de les professionals 3 i 5, aquestes han introduït el valor de la infància i de la família, respectivament, com a valor bàsic sobre el qual treballen. En el cas de la importància de la infància, l'entitat de la professional 3 intenta transmetre que la cura i l'atenció d'aquesta població possibilita l'educació d'individus lliures amb plenes oportunitats per superar els possibles obstacles que es puguin trobar en la vida adulta. D'aquesta manera, realitzen també tasques en prevenció. Finalment, la professional número 5 i la seva entitat treballen proporcionant èmfasi a la idea de família.

Destaquem la intervenció de la professional 8, qui ens afegeix un concepte nou com és de austeritat i a més a més ens parla fent referència a la importància de l'ètica i la justícia social.

“Valoramos lo que ellos viven. Una cosa que tenemos claro es que nosotros no vamos a enseñar nada. Aceptamos, los aceptamos tal y con son, con su manera de pensar, de vivir, con su manera de hacer. Lo que sí hacemos es mostrar un nuevo modelo de vida, con nuestras experiencias de todos los voluntariados, el valor de hay otra manera de vivir. La estabilidad vale la pena el hasta pagar las cuentas, un poco llevar una vida estructurada sin imponer... nosotros no imponemos, mostramos y acompañamos a través de la relación de la confianza, de la amistad [...]” (P2).

“[...] som més de treballar molt el tema de la família, és un valor aquí molt important, la família no des d'un valor de dir la família que estem tots acostumats, si no treballar el valor de la família com allò que pot ser aquella persona amb la que estàs convivent i tens un recolzament, no tant la família com a família bàsica. Perquè hi han moltes mamàs aquí que no tenen el suport de la família, o es un suport molt fluix o encara que el tenen està molt lluny i no hi poden comptar en aquell moment, llavors aquí intentem que entre elles puguin tenir aquest tipus de treball de família inclús de dilluns a divendres es fa el sopar aquí a la llar. Elles no el preparen, el preparen les monges que conviuen amb elles i a la nit de dilluns a divendres sopen juntes amb les germanes, perquè és una mica el dir que és un sopar en família, que tenen l'únic moment per estar totes juntes [...]” (P5).

“Utilitzem un esperit de transparència, on tot el que fem és informar a les famílies perquè hi participin. A més, sempre tenim present l'austeritat, en el sentit de que sempre utilitzem l'ètica en tots els recursos que oferim. Un dels nostres valors també és la justícia, ja que fem denuncia a les estructures injustes que trobem a les nostres polítiques socials”. (P8).

En síntesi, els valors que les professionals intenten transmetre dins de la organització de cadascuna de les entitats on treballen són la importància d'impulsar i fomentar l'apoderament, l'autogestió de la situació, la capacitat d'anàlisi, i la presa de decisions i el compromís de les famílies usuàries. També prenen consciència de la importància de l'ètica i la justícia social.

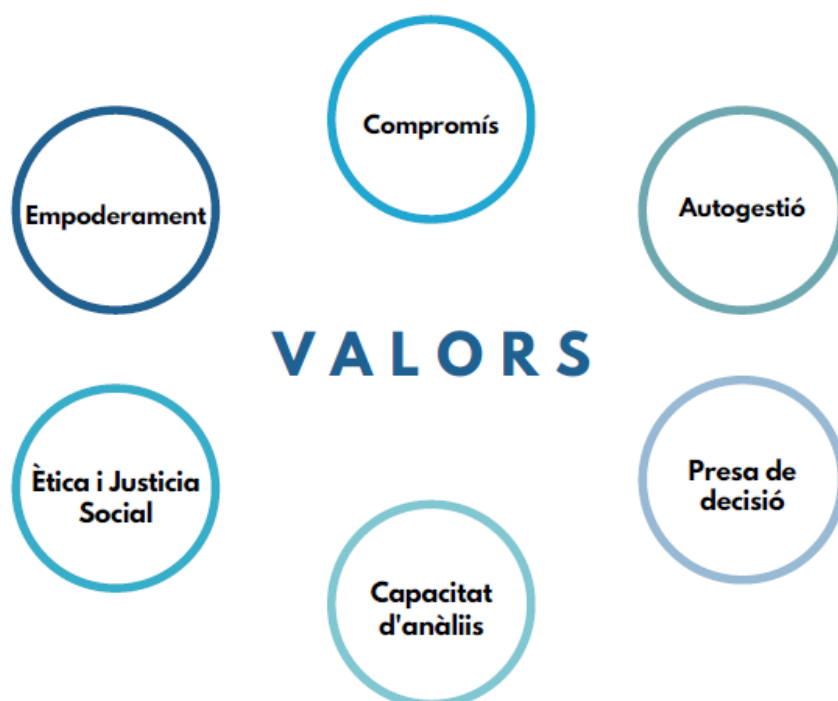

Figura 5. Valors que els i les professionals transmeten a les famílies usuàries

Pel que fa a les respostes donades a les demandes de les famílies, en general, totes les respostes per part de les entitats no sempre són les que desitjarien les professionals per la manca de recursos. Com diu la professional 7, no els hi arriben els recursos disponibles a totes les demandes que tenen. En el cas de la professional 3, aquesta comenta que els casos que atenen els venen des d'altres serveis, per tant, en el moment de fer la valoració veuen quines famílies tenen voluntat de canvi i poden decidir a quines famílies oferir el servei segons la seva implicació. Per a la professional 4, els temes de sortida de l'habitatge no són competència seva, encara que els hi genera frustració haver de fer fora a una família que fa tot el possible i a qui se li acaba el recurs.

Davant aquestes dificultats, varies entitats exposen que el que volen aconseguir és apoderar a la família per que se'n surti ella sola, i no hagi d'estar sempre vivint d'ajudes. Sobre com es senten les professionals al no poder donar resposta a totes les demandes que obtenen, totes coincideixen en que és un procés dur

d'assimilar, ja que no hi pots fer més, però tampoc vols deixar a una família. La professional 8 ens exposa aquesta idea.

“También es verdad que yo les meto mucha caña a las familias, no vale vivir de ayudas, tienes que espabilar, tienes que quitarte el miedo a perder la ayuda, y de empezar a trabajar, que esto pasa. Pero sobre todo la responsabilidad de las políticas sociales que tenemos de que los recursos lleguen de verdad a las personas que lo necesitan”. (P2).

“Gestionem les emocions com podem, som un servei molt petit i molt cohesionat. No tenim recursos per a tots i això ho portem malament en molts casos”. (P7).

“ En el cas de donar nosaltres la resposta i no ser positiva, sents molta frustració, ja que has intentat recollir tots els recursos possibles, i encara així no ha estat possible fer una reinserció d'habitatge d'aquella persona o família”. (P8).

Pel que fa als principals obstacles de sortida que es troben les famílies, els professionals es posicionen en la idea de la dificultat d'accés a l'habitatge a la ciutat de Barcelona, donant èmfasi a que és provocat per l'existència d'uns preus de mercat molt elevats. La professional 8 afegeix que tot és com un cercle perquè si no tens treball no pot accedir a un habitatge digne i a l'inrevés. A més a més, tot està condicionat a que no saben quan temps estaran en un municipi i no dediquen el temps a buscar feina. Els i les professionals 1, 3, 5 i 6 coincideixen en que el difícil accés a l'habitatge també és causat pels contractes laborals precaris, que no són indefinits i que provoca que no puguin accedir-hi perquè un dels requisits que es demana és que hi hagi l'existència d'un contracte indefinit. La professional 7 ens argumenta que algunes famílies també estan condicionades a l'accés del mercat laboral a causa del analfabetisme, fet que provoca que no pugui accedir al mercat laboral o tinguin situacions de precarietat laboral.

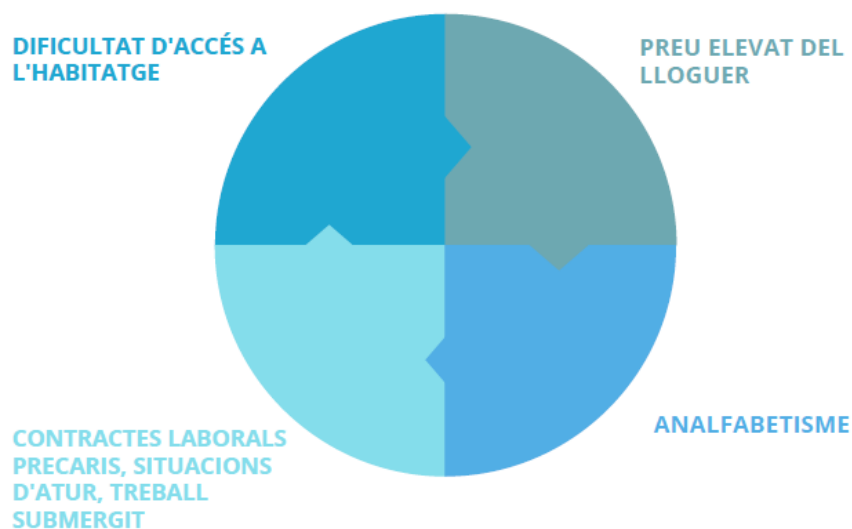

Figura 6. Obstacles de sortida que les famílies han d'afrontar

En conclusió, totes les participants tenen una idea en comú i és la professional 6 la que l'exposa com a dificultat, el factor estructural de l'habitatge, afegint:

"[...] a Barcelona no viu qui vol, sinó qui pot realment". (P6)

Pel que fa a les potencialitats que es treballen amb les famílies, el primer aspecte en què coincideixen és apoderar i treure el millor de la persona, enfocar allò que tenen i no el que els hi manca, explorar en les potencialitats de les famílies i fer-les aflorar i posar-ho en pràctica en diferents àmbits. Es treballen amb el balanç de les competències, ja que les persones arriben amb un bagatge i el que s'intenta es recuperar totes les seves capacitats i que ho puguin aplicar en el procés que estan desenvolupant. També és una manera de que les famílies se sentin valorades, ja que senten que les coses no estan anant bé, no necessiten una nova figura que els hi digui que ho estan fent malament, sinó potenciar el que han arribat fins a dia d'avui.

En aquest cas no hi ha gran diferència en la manera de treballar amb les famílies, però sí que podem trobar casos una mica diversos, segons el perfil que atenen les entitats. En concret, la professional número 5 ens parla de les potencialitats de les dones, el col·lectiu que la seva entitat treballa. En el cas de la professional número 1 és on es pot veure un exemple d'opinions generals de totes les entitats.

"Sempre els hi diem que el que hem de pensar totes és que partim de què som totes dones i mares. I a partir d'aquí, que és la gran potencial, de dir, són dones, lluitadores, perquè esteu aquí i heu pres la decisió de ser mares..." (P5).

"Es treballen rescatant les coses positives de les seves històries de vida. Hi ha casos que no, que són crònics i venen de històries familiars ja dures, però hi ha famílies que fins al moment d'arribar aquí han estat autònomes. Llavors s'intenta rescatar què és el que han fet bé fins a les hores, perquè moltes han tingut feina, han pogut mantenir una casa... per recordar-los-hi si que han estat capaços de fer-ho i que ara, circumstancialment, s'han donat una sèrie de factors que han fet que es trobin en aquest punt, però si ho han fet en el seu moment seran capaços de tornar a fer". (P1).

"[...]intensem potenciar molt l'apoderament de la persona, quan ens ve una família, aquesta ja porta una vida i unes habilitats adquirides, per tant, sempre s'ha de potenciar això i apoderar a la persona perquè segueixi aprenent".

Per tant, els punts que totes les entitats intentant treballar per tal de potenciar i fomentar és l'apoderament, les competències, l'esperit de col·lectivitat i l'adquisició d'habilitats.

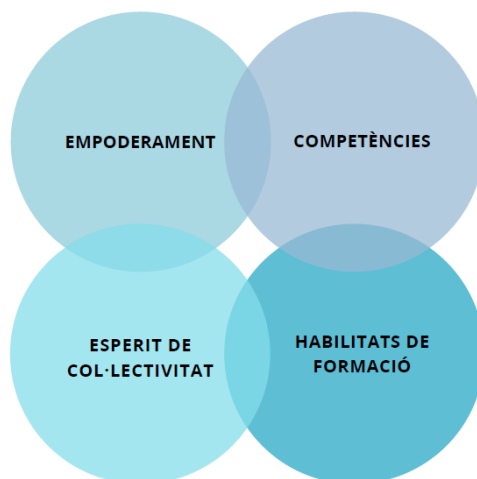

Figura 7. Potencialitats a treballar

A més a més, la construcció del vincle i la confiança són uns dels elements que faciliten la gestió de les situacions d'exclusió residencial i per aconseguir-ho el conjunt de professionals esmenta eines per a fer-ho. Les professionals fan referència a l'acompanyament que realitzen amb les famílies i que aquest acaba derivant en confiança perquè es supera les barreres i les distàncies que puguin existir entre les professionals i les famílies. La professional 8 argumenta que a través de l'escolta que hi dediquen s'inicia la construcció del vincle i la confiança. Cada professional aporta també un element clau per a que es pugui dur a terme aquest vincle: la professional 1 esmenta la importància de ser propers; la 3, la confiança i la responsabilitat; el 4, la intervenció educativa, és a dir, de ser un referent; la 5 i la 8, l'escolta; i la 6, la corresponsabilitat que ajuda a cada persona a situar-se en el seu lloc adient. La professional 2 afegeix que principalment també es provocat pel temps.

"[...]El ir a tomar café con las familias ahí donde están, es lo que genera una relación súper cercana para ellos. Tratamos de que no nos vean distantes, a través de estar horas y horas y horas tomando un café. ¿Qué tal, cómo estás? Hablando, compartiendo ¿Qué hiciste el fin de semana? ¿Qué hice yo? Te das cuenta de que hay muchas cosas que podrías haber hecho que no hiciste." (P2)

Hi ha un seguit d'elements que dificulten la construcció del vincle entre professionals i famílies. De les professionals participants a l'estudi, algunes coincideixen en identificar que les dificultats econòmiques o es vegin en una situació de pobresa provoca que els hi costi expressar-se o els hi doni inclús vergonya i provoca que el procés d'agafar confiança amb els professionals sigui més lent.

La professional 1 aporta la idea que són les pròpies històries de vida de les famílies les que condicionen aquesta confiança perquè són persones que han donat moltes voltes per diferents recursos, que al cap de poc han canviat i no han pogut mantenir una vinculació estreta amb els professionals, afegint que creuen que les seves demandes no han estat cobertes. Aquesta idea també es esmentada per la professional 6:

" Moltes vegades venen rebotades d'altres serveis o recursos, i generar un espai de confiança dient: fins ara les coses no t'han anat bé o no t'has entès amb determinades professionals, però això no necessàriament

ha de ser així. I també aquesta desconfiança d'inici és una barrera que hem de treballar per intentar derivar-la o fer-la el més baixeta possible o tirar-la a baix". (P6)

La professional 3 afegeix que és molt difícil esperarçar algú que està passant per una situació administrativa irregular i això dificulta aquest vincle. Un altre situació que dificulta un vincle positiu són els problemes de salut mental. Que comenten les professionals 3 i 4. La idea de no veure necessari els recursos als que accedeixen, com exposa la professional 5, provoca que sigui impossible establir un vincle perquè no és la persona la que escull estar-hi sinó que és una derivació. També el veure que no se'ls hi pot donar només la solució sinó que s'han d'implicar, com diu la professional 6, perquè tenen drets i deures que els hi provoquen un desgast perquè no estan acostumades que se'ls hi demani unes responsabilitats. Per últim, la professional 8 esmenta que si no els hi mostres l'escolta o no els fas partícips en el seu procés provoca la dificultat del vincle.

Pel que fa a les principals barreres estructurals que es troben com a professionals, n'hi ha una que sobresurt entre les altres, la manca d'habitatge social, en concret a Barcelona. Per la professional número 7, la problemàtica va més enllà de barreres estructurals, és a dir, també està en el coneixement de la població i de voler assabentar-nos de quin és realment el problema. També trobem similitud d'opinions entre les professionals 1, 5 i 8 on expliquen, que per elles la principal barrera és la manca d'habitatge, referint-se a l'hora de sortida del recurs. Es troben que hi ha molta demanda de lloguer social, i quan no poden accedir a aquests, tampoc ho poden fer en un lloguer de mercat, ja que els preus són molt alts i no són equiparables amb els sous o les prestacions d'aquestes famílies.

" La principal barrera és la falta del coneixement del col·lectiu, la falta de ganes i de tenir l'interès de veure la situació de la família i veure quines són les seves necessitats. Existeixen aquestes famílies però no interessa ni mirar-les, formen part d'una altra realitat". (P7).

" El que abans havia sigut, per exemple, un procés de mitjà estar uns mesos en una pensió esperant una plaça a un pis d'inclusió, i un any en un pis d'inclusió, i a la sortida ja podien llogar alguna cosa, ara moltes vegades estan molts mesos en una pensió per entrar a un pis d'inclusió per a la sortida tornar a un altre recurs d'allotjament com pot ser una pensió i clar això és anar fent passos endavant i passos enrere i clar, ens dificulta molt la manera de treballar". (P1).

" Si la persona no pot accedir a un habitatge és probable que trobi majors dificultats per a mantenir el seu ús i la seva bona salut, a més d'enfrontar-se a un risc afegit d'exclusió social. [...] intentem donar resposta a les barreres estructurals que limiten l'accés a l'habitatge social, per a aconseguir que aquesta pugui complir el seu objectiu de proporcionar allotjament als més vulnerable. (P8).

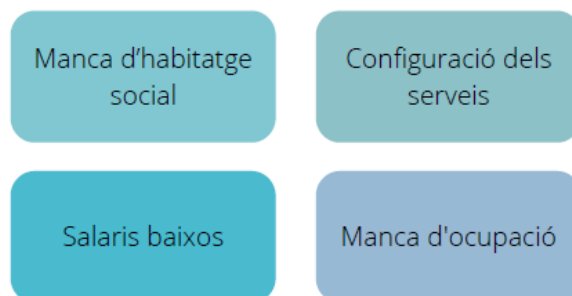

Figura 8. Principals barreres estructurals

Per les professionals 3 i 6 la seva visió de barreres estructurals és diferent, en sentit de que veuen més casos amb dificultats pel que fa a l'accés al mercat de treball i la dificultat de disposar d'un salari digne. Com ens explica la professional número 6, les barreres van més enllà del que nosaltres vam proposar (manca d'habitatges, manca de recursos i prestacions, limitacions en la configuració dels serveis, manca de respostes en relació a altres xarxes de protecció, limitacions pressupostàries, etc.). Considera que, en aquest moment, tot el que té a veure amb l'àmbit social està bastant col·lapsat, ja que estem vivint una època de canvi.

5.2. Buidat de memòries i bases de dades

Objectiu específic 5: Elaborar un recompte i fer una descripció de les característiques de les famílies ateses pels serveis i entitats participants en el projecte

En primer lloc, es van analitzar les memòries de què es disposava (any 2017) per tal d'extreure els indicadors comuns i particulars de cada entitat. Les dades referides al tipus d'activitat que desenvolupen les entitats per atendre les necessitats dels seus usuaris/es i els mitjans de què disposen (econòmics, personals i d'infraestructura) van ser recollides però no tingudes en compte en l'elaboració del protocol.

Per cada entitat es va elaborar una fitxa amb els indicadors propis per, posteriorment, integrar-ho en un únic sistema de categories que permetés la comparació i l'intercanvi de bones pràctiques. Fent una adaptació de la proposta de Rog et al. (2007), els indicadors es van agrupar en les següents categories i indicadors:

- **Característiques sociodemogràfiques:** Inclou indicadors referits a les persones que componen els nuclis familiars, com ara el gènere, edat i nacionalitat. Com a dada global, també s'inclou el nombre total de persones ateses en un any.
- **Composició de la família:** Fa referència al tipus de família atesa en quant a la seva composició (extensa, nuclear, monoparental/marental, parella sense fills, persones soles) sent aquesta una dada grupal. Es complementa amb el nombre de famílies ateses en un any
- **Situació legal i laboral:** En aquesta categoria s'inclouen indicadors referits a la situació legal (en cas de persones estrangeres), situació laboral, així com nivell i origen dels ingressos de la unitat familiar.

- **Capital humà:** En aquest apartat es recull especialment el nivell educatiu dels membres de la família i, en alguns casos, la situació d'escolarització dels infants.
- **Capital social:** Es refereix a l'existència de suports en l'entorn, tant a nivell familiar com de la xarxa social no institucional en general
- **Habitatge:** Es recullen dades tant del tipus d'habitatge de què la família disposa com de les condicions habitacionals d'aquesta.
- **Accés, estada i sortida del sistema:** En general es prenen dades sobre el motiu d'ingrés al servei i procedència, motiu de sortida i derivació, durada de l'estada i retorns al sistema.

La Taula 3 mostra les dades extretes de les memòries classificades seguint l'estructura proposada.

Taula 3. Dades extretes de les memòries de les entitats paticipants

		Quart món	Càritas	Atra His	ProHabitatge	Llar Sta. Isabel	SIS Tractament-Famílies	SISFA Rom ¹	PROGESS
Característiques socio-demogràfiques	Nombre de persones	257	2700	65	120	44	369	594	75
	Gènere	123 dones 134 homes	59% dones 41% homes	42 dones 23 homes	65 dones 55 homes 45.5% nens 54.5% nenes	100% dones	129 dones 54 homes 85 nenes 101 nens	282 dones 312 homes	18 dones 19 homes
	Edat	131 adults 126 infants	34% menors 16% joves 49% adults 1% gent gran	29 adults 36 infants	66% adults 44% infants	50% adultes 50% infants	183 adults 187 infants ²	594 adults 288 infants	37 adults 38 infants ³
	Nacionalitat		20% espanyols 6% comun 74% extracom	33 nacionals 32 estrangers	46% nacionals 13% comun. 41% extracom.	9% nacionals 4,6% comun. ⁴ 86,4% extracom.		47 galaico-portugueses (n=198) 98 de l'est (n=396)	41,3% nacionals 16% comunitaris 42,7% extracom.
Composició de la família	Nombre de famílies	62	1223	21	31 (111 pax)	22	130	145	24
	Tipus/composició de família		47% monom. 34% parell amb fills 19% parella sense fills	16 monop. (45 pax) 5 nuclear (20 pax)	25% nuclears 22% soles 53% monom.	100% monom	56.15% monoparentals (95,9% monom.) 42,31% nuclears	80,7% Nuclears 10,4% Monom. 7,6% extensa 1,4% sola	37,5% soles 37,5% nuclears 16,7% monop. 8,3% extenses

¹ Es disposa de dades segregades per origen (galaico-portuguès – països de l'est)

² Es disposa de dades d'edat dels infants

³ Es disposa de dades d'edat dels infants

⁴ No coincideixen les dades de situació documental (9% comunitàries) amb les de país d'origen (2 espanyoles i 1 portuguesa, la resta extracomunitàries)

Taula 3 (cont). Dades extretes de les memòries de les entitats paticipants

	Quart món	Càritas	Atra His	ProHabitatge	Llar Sta. Isabel	SIS Tractament	SISFA Rom	PROGRESS
Situació legal i laboral	Situació laboral	79% aturats 7% econ. Submergida 10% treballa 4% altres	Adults 10 amb feina (precària) 22 sense feina					
	Situació legal	46% sense permís de residència 54% amb permís	62 REGULAR 3 IRREGUAR	85% regular 12% en tràmit 3% irregular	32% NIE 4% NIE caducat 4% NIE refugiada 32% Irregular 5% indocument.			71,9% regular 28,1% irregular (n=32)
	Ingressos	30% sense ingressos 28% 1-499€/llar 19% 500-999€/llar 22% >1000€/llar		20% 0-400€ 11% 401-500€ 20% 501-650€ 49% +651€				63% 1-500€ 29% 500-1000€ 8% +1000€ 35,1% sense ingressos
	Origen dels ingressos	63% sou 15% informal 8% prestació atur 6% Pensions 5% PIRMI 3% Renda garantida	7% P.N.C. // L.I.S.M.I. 13% subsidi d'atur 20% Renta Mínima Inserció 40% rendes del treball 13% rendes del treball complementades per algun subsidi o pensió 7% font d'ingressos desconeguda	39% treball normalitzat 5% ec. Informal 14% pensions 28% RI 2% prestació atur 12% ajudes SS			GALAICO-PORTUGUESES: 64% RMI/RGC 10% RMI +Prestació 9% PNC 7% ec. Informal 5% subsidi atur 4% salari PAÏSOS DE L'EST: 87% ec. Informal 10% RMI/RGC 1% RMI + salari 1% RAI 1% Salari	21% RMI 54% feina 21% altres subsidis 4% altres

Taula 3 (cont). Dades extretes de les memòries de les entitats paticipants

		Quart món	Càritas	Atra His	ProHabitatge	Llar Sta. Isabel	SIS Tractament	SISFA Rom	PROGRESS
Capital humà	Escolarització menors		100% escolaritzats	36 menors 29 escolaritzats 4 en edat no obligatòria 3 absentisme			94,7% escolaritzats (dels 76 en edat escolar obligatòria)	194 escolaritzats (67,4%) 76 infants menors de 6 anys (escolarització obligatòria 91,5%)	37% Menors 50% Absentisme freqüent. 13% No escolaritzats o absentisme total.
	Formació acadèmica				13% sense estudis 43% primària 35% secundària 2% FP 7% universitaris	0% sense estudis 27% primària 59% secundària 14% universitaris (33% no finalitzats)			

Taula 3 (cont). Dades extretes de les memòries de les entitats paticipants

	Quart món	Càritas	Atra His	ProHabitatge	Llar Sta. Isabel	SIS Tractament	SISFA Rom	PROGRESS
Capital social	Suport familiar	Generalment sense suport familiar o amb suport familiar fora del país						37% poc o nul 50% Recolzament puntual o família anòmica 13% sense recolzament o família anòmica
	Suport social	La gran majoria amb una xarxa social feble i de no suport. A reconstruir	SIN DATOS					37% Amb recolzament i vincles. Comencen a suposar un problema pel seu entorn. 50% Sense recolzament i amb vincles. Relacions puntuals derivades de les seves necessitats. 13% Sense recolzament ni vincles. Relacions nul·les amb població no marginal llevat dels recursos socials i/o dels nens

Taula 3 (cont). Dades extretes de les memòries de les entitats paticipants

	Quart món	Càritas	Atra His	ProHabitatge	Llar Sta. Isabel	SIS Tractament	SISFA Rom	PROGRESS
Habitatge	Condicions habitacionals						100% infrahabitatge o habitatge precari	
	Tipus habitatge /pernocta	61% sense llar estable (pisos ocupat, assentaments)	78% relloguer 9% sense llar 13% entitat social	100% pis d'inclusió			22,3% assentament 0,8% assentament vertical 19,8% local ocupat 13,2% pis ocupat 10,7% pis de lloguer 14,3% pis d'inclusió 5,8% pensió	37% Entre 0 i 0,5 anys sense allotjament estable. Alterna amics, pensions, família. Fa poc temps que s'ha produït la pèrdua d'allotjament. 50% Entre 0,5 i 1,5 anys sense allotjament estable. Model de vida itinerant. 13% Més d'1,5 anys sense allotjament estable. Viuen al carrer , en cases ocupades, assentaments en situacions molt precàries.

Taula 3 (cont). Dades extretes de les memòries de les entitats paticipants

		Quart món	Càritas	Atra His	ProHabitatge	Llar Sta. Isabel	SIS Tractament	SISFA Rom	PROGRESS
Accés	Cronificació i retorns al sistema		45% nous 55% ateses anteriorment 18% ateses des de fa més de 5 anys	1 Família reingressa					Temps sense domicili estable: 21% menys d'un any 29% 1-3 anys 50% més de 3 anys 52,21-57,82 mesos al carrer de mitjana
	Motiu d'ingrés					73% socio-econòmics 18% allotjament 5% Reinserció social 4% VIG			
	Procedència de derivació		45% Iniciativa pròpia 30% Serveis Socials 14% veïns/amics 11% altres	53,4% SIS famílies 38,1% CSS 9,5% SISFA Rom (Correspon al total de famílies, no de persones)		77,3% SS Ajuntament 22,7% SIS	7,55% CSS 5,66% EAIA 3,77% Reobertura expedients 69,81% Primeres Visites 3,77% SAIER 7,55% SARA 1,89% Tractament		48,8% CSS 46.5% SIS Famílies 4.7% SIS tractament (només noves altes: 14 expedients i 43 persones)

Taula 3 (cont). Dades extretes de les memòries de les entitats participants

	Quart món	Càritas	Atra His	ProHabitatge	Llar Sta. Isabel	SIS Tractament	SISFA Rom	PROGRESS
Atenció rebuda	Motiu de sortida		PERSONES: 13,8% Abandonament 24,1% derivació 34,5% èxit 27,6% incompliment FAMÍLIES: 11,1% abandonament 22,2% derivació 33,3% èxit 33,3% incompliment	67% compliment objectius 11% abandonament 11% expulsió 11% no superació període de prova		13,33% assoliment d'objectius 26,67% derivació atenció primària 20,00% absència perllongada persona/família 13,33% decisió persona/família 3,33% desestimació 23,33% canvi domicili		17,9% Pis emergència 7,1% Lloguer 17,9% Retorn lloc d'origen 14,3% Feina i regularització 3,6% Habitació 39,3% Incompliment (Total: 28 baixes)
	Derivació per sortida		33,3% centre residencial 22,22% hab relloguer 11,1% no específica 11,1% pis lloguer 22,22% altres					
	Durada de l'estada al servei		Promig: 114 dies	329 dies per expedient		Estada mitjana = 7 mesos		

Adicionalment, la majoria d'entitats recullen dades referides a les problemàtiques associades o derivades de la situació que viuen les famílies sense llar. Aquesta dada es considera molt rellevant de cara a oferir una atenció integral a les persones i famílies ateses i, per aquest motiu, tot i no estar inclòs en el sistema referent emprat, en la present recerca hem considerat oportú incloure-la.

- **Problemàtiques associades:** En general s'inclouen aspectes relacionats amb la salut en general, la salut mental, atenció a la infància i la vellesa, vinculades al procés migratori (deutes associats, dificultats d'idioma, reagrupament familiar...), i vinculades a la manca de treball i/o formació

5.4. Protocol pilot de recollida de dades

A partir de les dades extretes en aquesta part del projecte, presentem a continuació una proposta de protocol de recollida de dades que va ser valorat i avaluat per les entitats participants, amb l'objectiu de poder integrar-lo en els seus sistemes de recollida de dades.

Un primer aspecte a tenir en compte de cara a l'organització de la informació és que les dades que es recullen poden ser de caire individual i grupal, cosa que dificulta el seu registre. Es proposa disposar d'un sistema de recollida de dades individual i un altre grupal (familiar) que puguin estar vinculats per mitjà de codis identificatius que facilitin la compartició de les dades.

Un segon aspecte a considerar és que el sistema proposat ha de ser prou ampli per encabir les particularitats de cada entitat participant (actual i futura), si bé són les pròpies entitats les que han de valorar la pertinença dels indicadors a les realitats amb les que treballen. Evidentment, quantes més dades comunes es puguin recollir més facilitarà la possibilitat de generar perfils comparables de famílies ateses en els diferents serveis i entitats.

El tercer aspecte a considerar és la recollida de dades longitudinals per tal de copsar els canvis i evolució que es donen en les famílies ateses. Han de ser els propis serveis/institucions els que determinin el moment en què es recullen les dades. Es recomana que, com a mínim, es recullin en l'entrada i la sortida en el servei, així com quan es doni un canvi significatiu i rellevant en alguna de les condicions.

1. Característiques sociodemogràfiques

	Dades individuals	Dades grupals
Gènere	Indicar el gènere binari (o no) de tots els membres de la família	--
Edat	Es pot recollir la dada directa o per franges d'edat	Indicar el nombre de persones per grup d'edat (adults/infants)
Nacionalitat	<ul style="list-style-type: none"> - Espanyola - Estrangera comunitària (regular, irregular, indocumentat) - Estrangera no comunitària (regular, refugiat, apàtrida, irregular, indocumentat) 	--

2. Composició de la família

	Dades individuals	Dades grupals
Tipus/Composició de la família	--	<ul style="list-style-type: none"> - Família extensa - Família nuclear - Família monoparental - Família monoparental - Parella sense fills - Persona sola

3. Situació legal i laboral

	Dades individuals	Dades grupals
Situació legal	<ul style="list-style-type: none"> - Regular - En tràmit - Irregular - Indocumentat 	--
Situació laboral	<ul style="list-style-type: none"> - Actiu desocupat (A l'atur, busca feina) - Actiu ocupats (Empleador, Treballant per compte aliena, Treballant per compte propi) - Inactius desocupats (En edat no laboral, Estudiant, Incapacitat, Irregular desocupat, Jubilat, Pensionista) - Inactius ocupats (Mestres/sa de casa, Ocupacions no regularitzades o marginals) 	--
Professió (en el cas d'actius)	<ul style="list-style-type: none"> - Empleats administratius (Administratius i auxiliars administratius, Caixers i taquillers, Recepcionistes i telefonistes) - Treballadors no qualificats (Comerç/serveis, Conserges i recaders, Empleat domèstic, Peons agricultura i pesca, Peons construcció, indústria, Personal neteja, planxa i bugaderia, (empresa), Transport, Vigilants) - Treballadors qualificats (Agricultura i pesca, Arts gràfiques, tèxtil i confecció, Ebenistes i artesans, Encarregats construcció/metal·lúrgia/mecànics, Mecànica, electricitat, informàtica, pintors, Soldadors, planxistes i muntadors, ferrers) - Treballadors qualificats serveis (Altres restauració, Auxiliars infermeria i similars, Cambrers, Caps de cuina i cambrers, Cuidadors de persones grans/malaltes/nens, Cuiners, Dependents, venedors, Perruquers, Protecció i seguretat) - Altres (Artistes i professionals espectacle, Empresaris i administració pública, Membres del clergat, Tècnics i professionals) 	--
Nivell d'ingressos	<ul style="list-style-type: none"> - Sense ingressos - 1-500€/mes - 501-900€/mes - +900€/mes - Ingressos irregulars 	Nivell d'ingressos per família
Origen dels ingressos	<ul style="list-style-type: none"> - Pensió no contributiva/L.I.S.M.I. - Subsidi d'atur - Renta Mínima Inserció - Rendes del treball - Rendes del treball complementades per algun subsidi o pensió - Pensió - Font d'ingressos desconeguda 	--

4. Capital humà

	Dades individuals	Dades grupals
Escolarització del menors	- Curs actual	- Sí - No - Parcialment (no tots els menors estan escolaritzats)
Formació acadèmica (nivell màxim d'estudis assolit per cada membre de la família)	- En edat escolar - Analfabet - Sense estudis - Estudis primaris no finalitzats - Estudis primaris finalitzats - Educació secundària obligatòria incompleta - Educació secundària obligatòria completa - Batxillerat/COU - Cicle Formatiu (grau mitjà) - Cicle Formatiu (grau superior) - Diplomatura / grau universitari/Llicenciatura - Màster/Doctorat - Ensenyaments no reglats (formació ocupacional-formació continua)	--
Experiència laboral	- Empleats administratius (Administratius i auxiliars administratius, Caixers i taquillers, Recepcionistes i telefonistes) - Treballadors no qualificats (Comerç/serveis, Conserges i recaders, Empleat domèstic, Peons agricultura i pesca, Peons construcció, indústria, Personal neteja, planxa i bugaderia, (empresa), Transport, Vigilants) - Treballadors qualificats (Agricultura i pesca, Arts gràfiques, tèxtil i confecció, Ebenistes i artesans, Encarregats construcció/metal·lúrgia/mecànics, Mecànica, electricitat, informàtica, pintors, Soldadors, planxistes i muntadors, ferrers) - Treballadors qualificats serveis (Altres restauració, Auxiliars infermeria i similars, Cambrers, Caps de cuina i cambres, Cuidadors de persones grans/malaltes/nens, Cuiners, Dependents, venedors, Perruquers, Protecció i seguretat) - Altres (Artistes i professionals espectacle, Empresaris i administració pública, Membres del clergat, Tècnics i professionals)	

5. Capital social⁵

	Dades individuals	Dades grupals
Suport familiar (externa)	- Sí - No - No refereix	- Sí - No - No refereix
Suport social (amics, veïns...)	- Sí - No - No refereix	- Sí - No - No refereix

⁵ Aquesta dimensió es podria recollir tant a nivell individual com familiar, en funció si hi ha o no diferències entre els membres de la família.

6. Habitatge

	Dades individuals	Dades grupals
Tipus d'habitatge	--	<ul style="list-style-type: none"> - Barraca/infrahabitatge/cova/barracó - Casa baixa/unifamiliar/masia - En institució/residència/Alberg - Furgó/caravana/vehicle - Habitació compartida - Habitació sencera (part d'una habitatge) - Llit en habitació (Llits calents) - Pensió/hostal o casa d'hostes - Pis - Pis protegit/tutelat/compartit - Altre tipus d'habitatge - Sense habitatge
Regim de tinença (si pertoca)	--	<ul style="list-style-type: none"> - Propietat (pagat) - Propietat (hipoteca, pagant) - Lloguer amb contracte - Lloguer sense contracte - Ocupat/da - Acollit/da
Condicions habitacionals (si pertoca)	--	<ul style="list-style-type: none"> - Amuntegament - Cobreix condicions mínimes d'habitabilitat - No cobreix condicions mínimes d'habitabilitat - Mala conservació / Mal ús

7. Accés, estada i sortida del sistema

	Dades individuals	Dades grupals
Procedència de derivació	--	<ul style="list-style-type: none"> - Iniciativa pròpia - Serveis Socials - Reobertura d'expedient - Veïns/amics - Altres (especificar)
Motiu de sortida	- Defunció	<ul style="list-style-type: none"> - Derivació/ingrés a una altra institució - Èxit - Abandonament - Incompliment - Trasllat/retorn - Tancament d'ofici - Altres (especificar)
Derivació de sortida	--	<ul style="list-style-type: none"> - Equipament residencial - Lloguer habitació - Habitatge de mercat - Habitatge familiar o xarxa relacional - Habitatge públic - Retorn al país d'origen - Expulsat per incompliment - Altres (especificar)
Durada de l'estada	--	Indicar el nombre de dies en el servei
Cronificació i retorns al sistema	--	<ul style="list-style-type: none"> - Primera intervenció (Si/No) - Nombre d'intervencions prèvies en aquest servei - Nombre d'intervencions prèvies en altres serveis 8si es coneix)

8. Problemàtiques associades

	Dades individuals	Dades grupals
Salut	<ul style="list-style-type: none"> - Addiccions (alcoholisme, drogodependència, ludopaties, altres) - Deteriorament cognitiu/ Demència - Discapacitat física - Discapacitat psíquica - Discapacitat sensorial - Embaràs risc/no controlat - Estat depressiu/ angoixa - Hospitalització / internament - Malaltia orgànica crònica - Malaltia orgànica temporal/aguda - Malaltia terminal - Malalties tropicals/ infecto-contagioses (Sida, altres...) - Malnutrició / raquitisme - Manca de cobertura sanitària - Manca de vacunació - VIH 	--
Salut mental	<ul style="list-style-type: none"> - Malaltia psíquica crònica - Malaltia psíquica temporal/aguda 	--
Atenció a la infància (cal indicar quines situacions afectes a cada infant de la família)	<ul style="list-style-type: none"> - Abandonament - Absència temporal prolongada d'un dels pares - Absentisme escolar - Abusos sexuals - Negligència - Altres conflictes familiars - Delegació de càrregues que no els pertoquen - Descolarització - Embaràs no desitjat - Fugues de casa - Inici de conductes marginals - Maltractament físic/psíquic a menors - Manca de família - Mendicitat i explotació de menors - Orfenesa - Pares i/o mares adolescents - Problemes de conducta - Retard escolar - Sense plaça a escola bressol - Altres (especificar) 	--
Atenció a la vellesa	<ul style="list-style-type: none"> - Desatenció de part de la família - Dificultat per viure autònomament - Esgotament físic i/o emocional cuidadors - La família no pot atendre - No accepta limitacions pròpies edat - Persona gran amb càrregues familiars 	--
Migració	<ul style="list-style-type: none"> - Migració en situació irregular - Deutes derivats del procés migratori - Dificultats idiomàtiques - Dificultats per fer un reagrupament familiar - Expulsió - Altres (especificar) 	--

	Dades individuals	Dades grupals
Relacionals	<ul style="list-style-type: none"> - Agressions sexuals (adults) - Dependència institucional - Dificultat per viure autònomament - Discriminació (per nacionalitat, ètnia, etc...) - Enfrontament a les institucions i professionals - Entorn conflictiu - Família directa resident en un altre país/ciutat - Incapacitat per decidir sobre la seva situació - Maltractament físic/psíquic entre adults - Manca de familiars directes - Problemes de relació - Solitud. Carència afectiva - Desarrelament 	--
Altres	<ul style="list-style-type: none"> - Desconeixement dels recursos - Dificultat per obtenir la documentació - Manca d'Assessorament jurídic - Manca de documentació - Manca resposta de l'administració - Manca/impossibilitat d'empadronament - Marginalitat/Mendicitat - Prostitució/activitats marge de la llei - Reclusos règim obert/intern 	--

5.5. Revisió i protocol definitiu de recollida de dades

Per tal de posar a prova, validar i millorar, el protocol proposat, es van dur a terme diverses reunions focals amb professionals de serveis d'atenció a les famílies sense llar que participaven en l'estudi en els mesos d'octubre a novembre de 2020.

Com a resultat de les diverses trobades, el protocol preliminar va ser simplificat, reduint el nombre de preguntes i convertint, sempre que fos possible, les qüestions individuals en qüestions a nivell familiar. Així, per exemple, en lloc de demanar el gènere de cada membre de la família es va incorporar un ítem que recollia el nombre d'homes i dones d'aquesta, i també el nombre de nens i nenes.

Presentem a continuació la proposta de protocol definitiva de recollida de dades en relació a les famílies sense llar de la ciutat de Barcelona (El protocol definitiu administrat es pot veure a l'annex 1). Un primer aspecte que es va valorar important aclarir va ser quines famílies havien de formar part del recompte. Es va arribar a l'acord que serien famílies amb infants (o dones embarassades) de la ciutat de Barcelona que podien ser classificades dins dels següents codis ETHOS:

ETHOS 2: Famílies que passen la nit en albergs per a persones sense llar

ETHOS 3: Famílies que viuen en equipaments per a persones sense llar

ETHOS 4: Persones que viuen en refugis per a dones

A més, les famílies participants havien d'estar sent ateses per les entitats participants en el projecte: Amics del Moviment Quart Món, ABD, Càritas, Atra, SIS, Prohabitatge, Llar Santa Isabel, Progress, SISFA Rom, La Merienda, Mambré, Agape+, Llar de Pau.

En concret, els criteris d'inclusió de les famílies van ser els següents:

1. Família o persona sola amb com a mínim un infant a càrrec (o embarassada). S'inclouen famílies nuclears (pares/mares i infants), extenses (famílies nuclears que convisquin en el mateix domicili amb altres membres de la família com avis/es, oncles/ties, ...) i monoparentals (Família formada per un sol adult amb els seus fills/es o dona sola embarassada). S'inclouen en aquest grup les famílies composades per un/a adult/a sol/a amb infants al seu càrrec, encara que no siguin els seus fills/es
2. Família resident en un recurs situat a la ciutat de Barcelona d'alguna de les entitats participants o sent atesa per aquestes

Un primer aspecte a tenir en compte de cara a l'organització de la informació és que les dades que es van recollir podien ser de caire individual i grupal, cosa que dificultava el seu registre. Per aquest motiu, tal i com ja s'ha comentat, en tots els casos es prenia com a referència la unitat familiar i es demanaven dades agrupades del total de components (per exemple, no es demanava el gènere de cada membre de la família, si no el total d'homes, dones, nens, i nenes que en formaven part).

Un segon aspecte a tenir en compte és que calia identificar les famílies que s'introduïen en el sistema, de cara a garantir la correcció i precisió de les dades. Ara bé, aquest codi d'identificació va ser anonimitzat i només els responsables de cada entitat coneixien a quina família corresponia cada codi. Per tant, en la base de dades global totes les dades introduïdes eren anònimes.

El tercer aspecte a considerar és que cada entitat havia de tenir un/s responsable/s de la introducció de les dades en el sistema. En cap cas la introducció l'havia de fer un membre de la família, donat que el sistema està pensat per facilitar la recollida de dades als/les professionals de l'entitat.

El/la professional responsable de la introducció de les dades accedia al sistema des d'un enllaç electrònic. En primer lloc, calia identificar l'entitat i assignar un codi a la família que s'anés a introduir. Calia fer-ho cada vegada que s'introduïen les dades d'una nova família. A continuació es trobaven les preguntes relatives a cada família, organitzades en els següents apartats:

- a) Característiques sociodemogràfiques de les famílies (gènere dels membres, composició de la família)
- b) Situació legal i ciutadania (nacionalitat, situació legal)
- c) Situació laboral i ingressos (situació laboral dels membres adults de la família, nivell d'ingressos global de la família, origen dels ingressos)
- d) Capital humà dels infants (grau d'escolarització)
- e) Capital humà dels adults (grau d'escolarització, experiència laboral, formació no reglada)
- f) Capital social (suport familiar/social, vinculació amb els serveis/institucions)
- g) Habitatge (Tipus, règim de tinença, despeses derivades, temps d'estada, condicions habitacionals, possibilitats d'accés a un altre habitatge)
- h) Accés i estada al servei (procedència de derivació, durada de l'estada)
- i) Salut i salut mental,
- j) Atenció a la infància, la dona i la vellesa
- k) Altres problemàtiques
- l) Observacions addicionals

En cas de dubte, els/les tècnics responsables de la introducció de dades podien contar amb l'equip investigador a través de correu electrònic.

6. Resultats Fase II

La recollida de dades es va realitzar la primera setmana de març de 2021, havent-se dut a terme prèviament un taller formatiu amb els/les professionals encarregats de la introducció. En total es van obtenir dades de 1.016 famílies, si bé es van eliminar algunes perquè no complien alguns dels criteris d'inclusió, quedant la mostra vàlida en 991 famílies de 12 entitats/serveis de la ciutat de Barcelona (Figura 9).

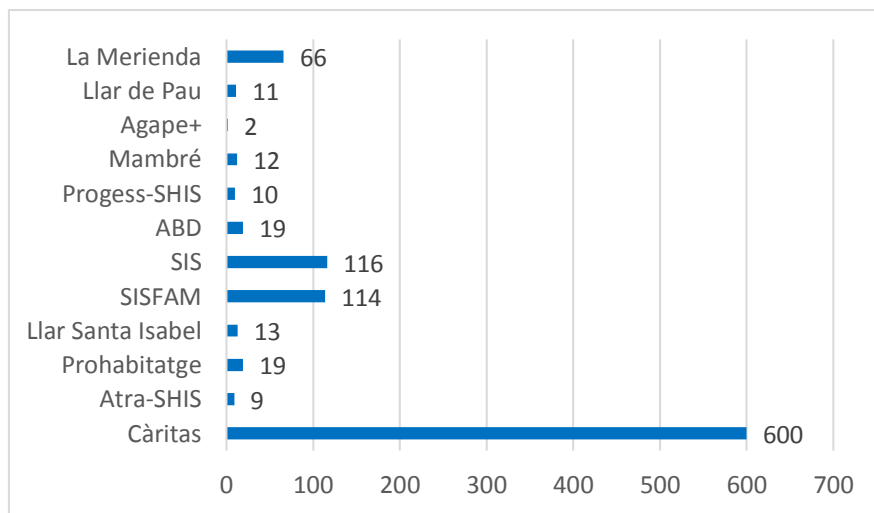

Figura 9. Nombre de famílies analitzades per entitat participant

Quant a les característiques sociodemogràfiques dels membres de les famílies, trobem que hi ha un total de 1.663 adults i 1.624 infants, essent la majoria dels adults dones (n=1.081) mentre que la majoria dels infants son nens (n=852) (

Taula 4).

Taula 4. Distribució per gènere i edat dels membres de les famílies participants

		Masculí	Femení	TOTAL
Adults	n	582	1.081	1.663
	% gènere	35%	65%	
	% adults	40.6%	58.3%	
Infants	n	852	772	1.624
	% gènere	52.5%	47.5%	
	% adults	59.4%	41.7%	
TOTAL		1.434	1.853	3.287

A continuació presentem els resultats obtinguts en cada àrea i indicador analitzats.

6.1. Composició de la família

La majoria eren famílies nuclears, seguides de prop de les monoparentals (habitualment, monomarentals) (Figura 10). Només un 5% de les famílies eren extenses. El nombre d'infants és proporcional a la mida de les famílies. En aquest sentit, les famílies monoparentals tenen una mitja de 1.45 infants a càrrec, les nuclears en tenen 1.77 i les famílies extenses arriben a 2 infants a càrrec. Aquestes diferències són estadísticament significatives ($F = 22.38$, $p < .001$), si bé només entre el nombre d'infants a càrrec de les famílies monoparentals enfront de les altres. Per tant, no hi ha diferències quant al nombre d'infants entre les famílies nuclears i extenses.

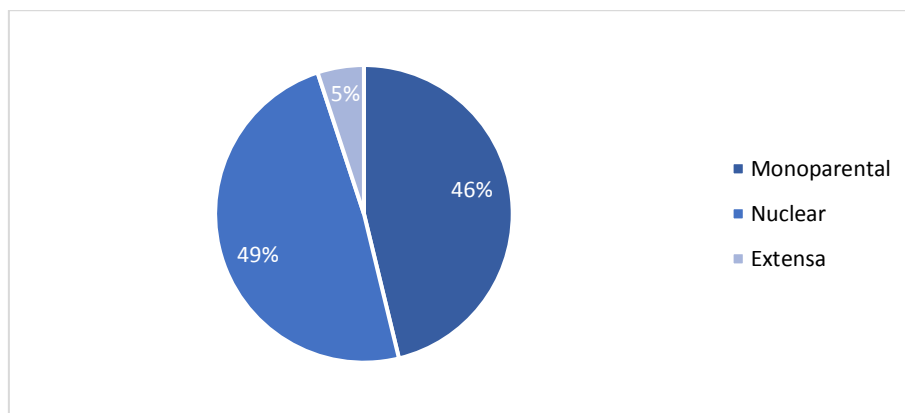

Figura 10. Composició de les famílies (n=991 famílies)

6.2. Situació legal i ciutadania

En relació a la ciutadania dels membres de les famílies participants, la majoria tenen nacionalitat estrangera extracomunitària, seguit de lluny per les persones amb nacionalitat espanyola, i sent el menys freqüent estrangers comunitaris (Figura 11).

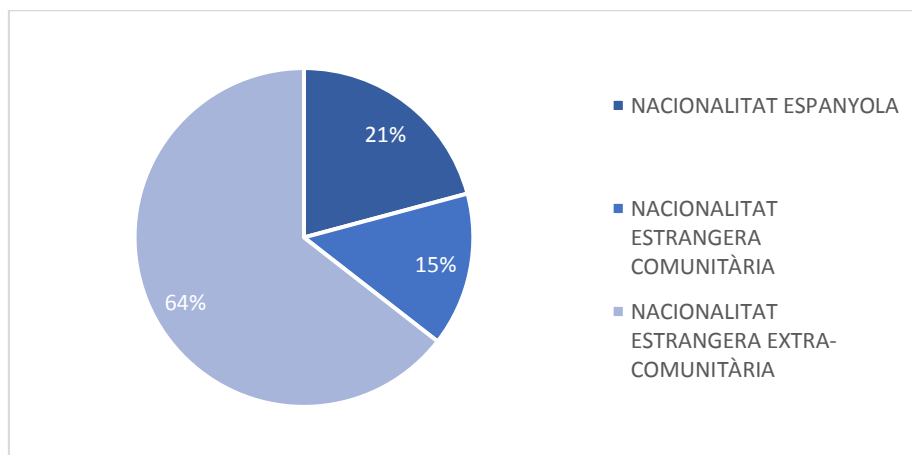

Figura 11. Nacionalitat (n = 3.260 persones)

Entre els que tenen nacionalitat estrangera extracomunitària, la majoria es troben en situació regular, si bé un percentatge quasi equivalent es troben en situació legal irregular (Figura 12). En aquest cas, les dades mostrades són incompletes, donat que es desconeix la situació d'un 48% dels casos.

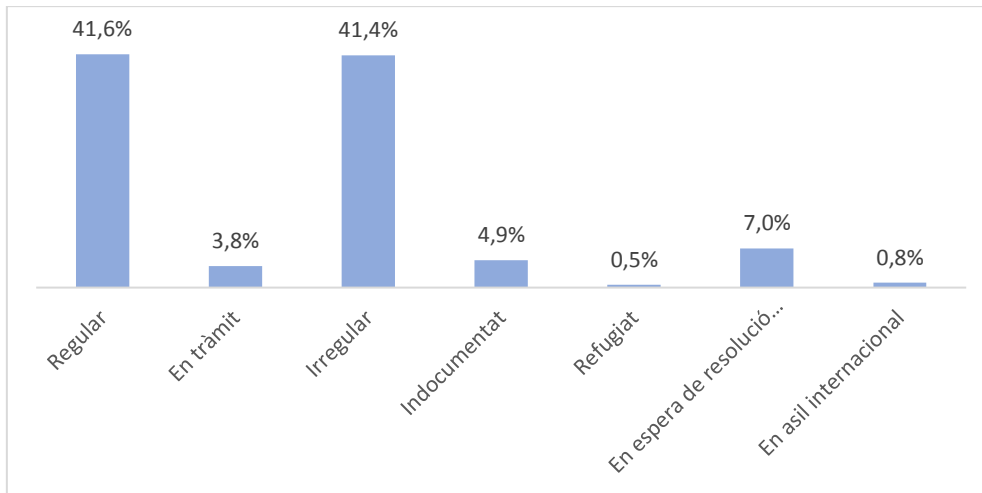

Figura 12. Situació legal de les persones estrangeres extracomunitàries (n=1.072 persones estrangeres extracomunitàries)

6.3. Situació laboral i ingressos

La majoria dels adults (majors de 16 anys) de les famílies no treballen de forma remunerada (Figura 13). Com a conseqüència, un 39.6% de les famílies no tenen ingressos i un 4.8% tenen ingressos irregulars (Figura 14).

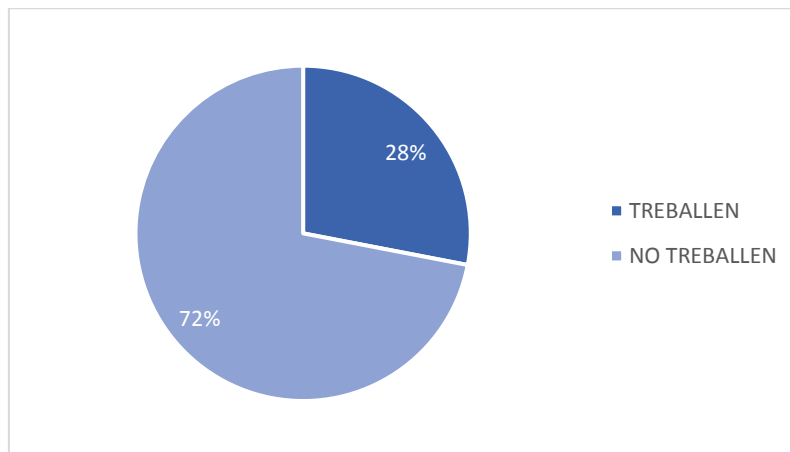

Figura 13. Situació laboral (n = 1.620 adults)

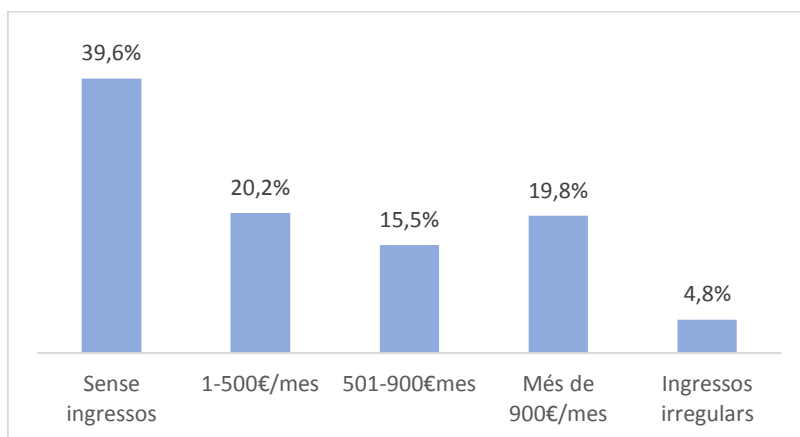

Figura 14. Nivell d'ingressos de les famílies (n = 990 famílies)

En el cas d'haver-n'hi, la font més habitual d'ingressos (Figura 15) són les rendes del treball (35.5%)⁶, seguides per ajuts públics de diversos tipus (35.4%). Activitats com la recollida de ferralla, construcció de palets, o la mendicitat i altres economies submergides representen un 5.3% de les fonts d'ingressos de les famílies participants.

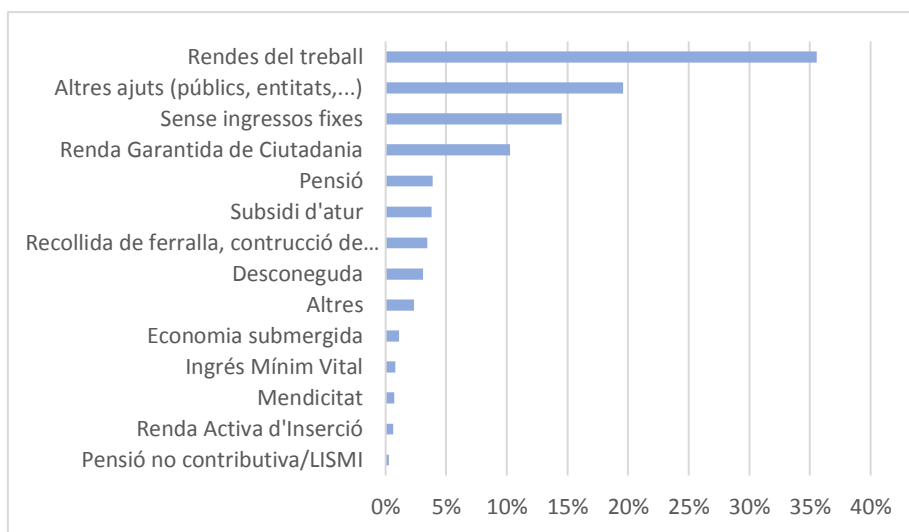

Figura 15. Font d'ingressos (pregunta amb opcions de resposta múltiple (S'indica el percentatge de cada font sobre el total de famílies n = 991)

⁶ Cal tenir en compte que aquesta dada es basa en el nombre total de famílies, mentre que la dada que indicava que el 28% d'adults treballava es referia al nombre d'adults en edat laboral

6.4. Capital Humà

En aquests apartat s'analitza el nivell formatiu tant dels infants com dels adults de les famílies participants. En relació als infants, la majoria es troben en educació primària i secundària. Els menors de 3 anys es troben en tercera posició en freqüència. Un 1.5% dels menors no estan escolaritzats (Figura 16).

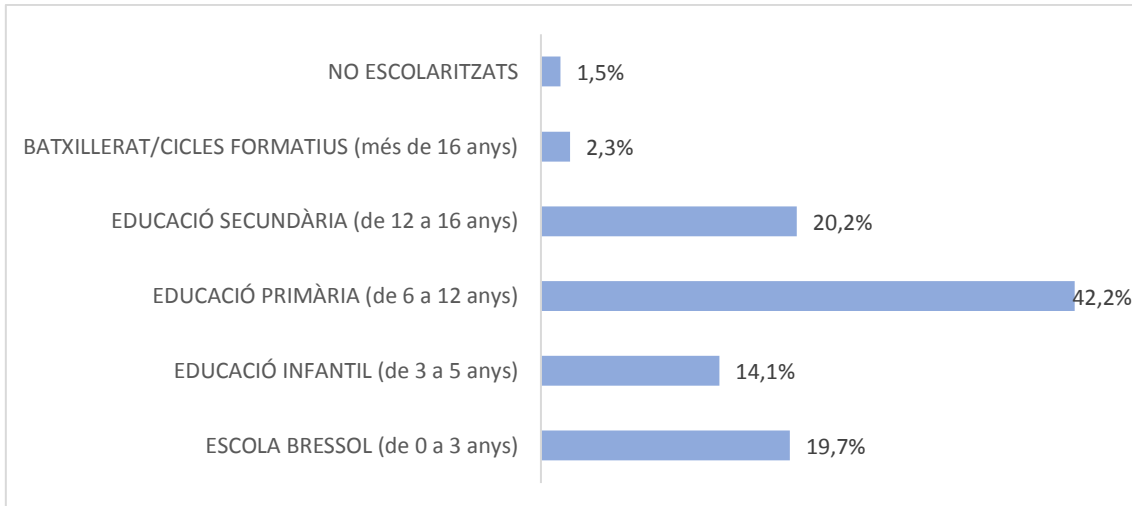

Figura 16. Nivell d'escolarització dels menors (n = 1.489; 91.7% dels menors)

En el cas dels adults, només es disposa de les dades d'un 58.2% del total. Predominen els que tenen estudis secundaris i primaris. Un 18.2% són analfabets o no tenen estudis mentre que en l'extrem oposat un 11.7% tenen estudis superiors (Figura 17). A més, un 4.8% dels adults tenen algun tipus de formació no reglada.

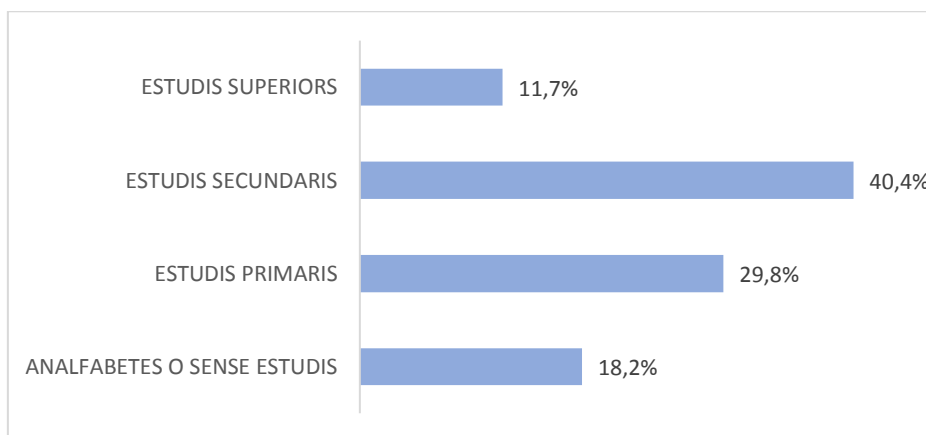

Figura 17. Nivell d'estudis dels adults (n = 968; 58.2% dels adults)

6.5. Capital social

En aquest apartat s'indaga sobre les fonts de suport social de què disposa la família en el seu conjunt. Cal tenir en compte que només es disposa de dades de 391 famílies, el que representa el 39.5% de totes les participants.

En general, els/les professionals indiquen que en la majoria dels casos les famílies reben suport extern per part d'amics/gues, veïns/es, etc. En canvi, només un 45.7% de les famílies reben suport per part de la resta de la família extensa. En més de la meitat de les famílies es percep manca de suport social degut a aspectes vinculats a què la família directa és resident en un altre país/ciutat, la manca de familiars directes, la solitud o carència afectiva, el desarrelament, problemes de relació, i/o discriminació (per motius diversos. Com a aspecte positiu cal remarcar que en gairebé la totalitat de les famílies s'observa una vinculació positiva amb el servei/institució que els atén (Figura 18).

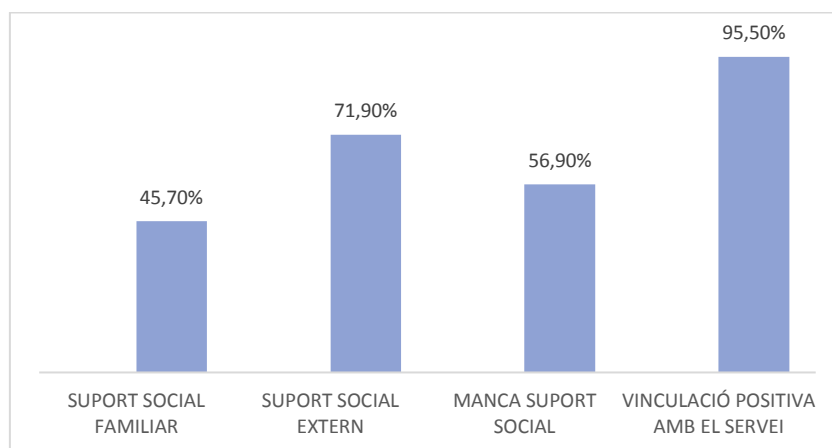

Figura 18. Percentatge de famílies que reben suport social des de diferents fonts (n = 391 famílies)

6.6. Habitatge

En aquest apartat s'analitza les condicions habitacionals de les famílies participants. En concret, el tipus d'habitatge en què viuen, el règim de tinença, si és el cas, i les possibilitats d'accés a un habitatge de què disposen a curt o mig termini.

La majoria de famílies viuen en pisos o habitacions en pisos compartits, si bé també hi ha un percentatge significatiu de persones vivint en espais emprats com a habitatges com barraques, coves, barracons, naus o locals (Figura 19). Un 14.5% de les famílies viuen en habitatges de les entitats/institucions, residències o albergs, o pisos protegits/tutelats.

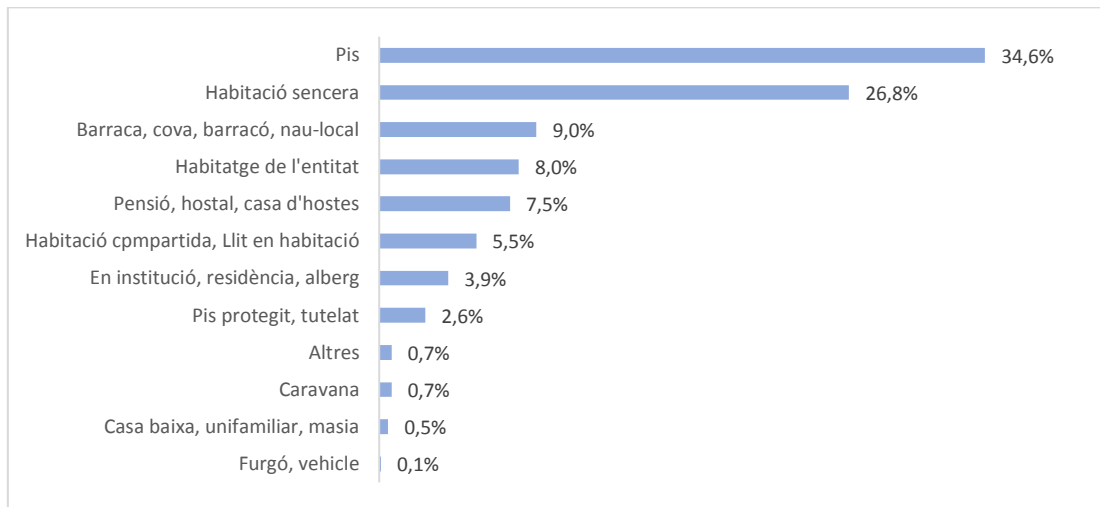

Figura 19. Tipus d'habitatge on resideixen les famílies (n = 991)

En 97 casos (un 9.8% de les famílies) es donen situacions de condicions habitacionals inadequades, amb habitatges que no cobreixen les condicions mínimes d'habitabilitat (79.4%), famílies que viuen amuntegades (26.8%), i mala conservació o ús de l'habitatge (20.6%).

Pel que fa al règim de tinença quan no es tracta de recursos de l'administració, la majoria de les famílies es troben en situació de re-lloguer, seguit per lloguer amb contracte i ocupació. Molt poques famílies disposen d'habitatges de propietat, amb o sense hipoteca (Figura 20).

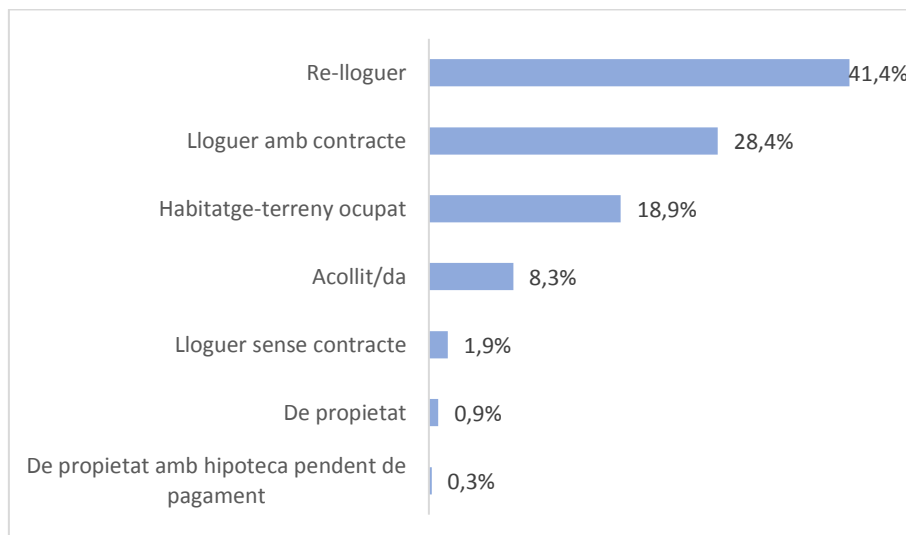

Figura 20. Règim de tinença en els casos de famílies que no viuen en recursos de l'administració (n = 747)

Quant a les despeses derivades de l'habitatge, en general estan pagades per l'entitat/administració o no se'n paguen, si bé un 30% de les famílies fan front a totes o part de les despeses (Figura 21).

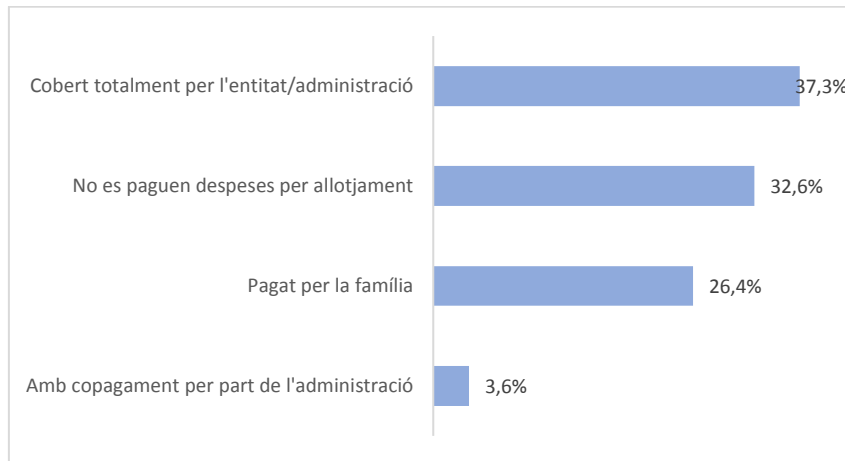

Figura 21. Pagament de les despeses derivades de l'allotjament (n = 386 famílies)

En gairebé la meitat dels casos (tot i que només es disposen de dades d'un 38.9% de les famílies), el temps d'estada en l'habitatge actual és de menys d'un any, si bé el temps d'estada o atenció en el servei o institució es d'entre 1 i 3 anys, arribant inclús a més de 5 anys en un 22.7% de les famílies (en aquest cas es disposa de dades d'un 99.9% de les famílies) (Figura 22). En aquest sentit, els professionals indiquen que un 10% de les famílies pateixen dependència institucional.

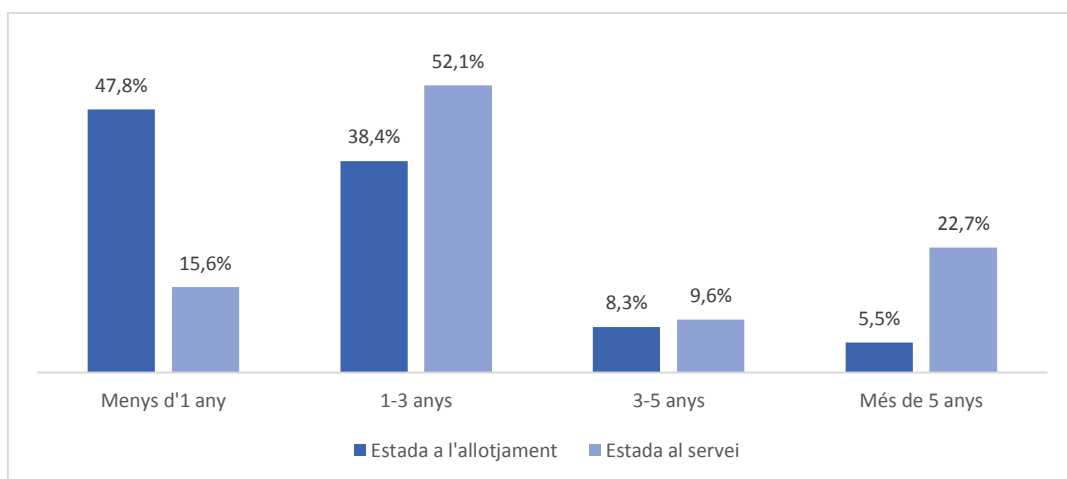

Figura 22. Temps d'estada a l'allotjament actual (n = 385 famílies) i en el servei (n = 990 famílies)

Per finalitzar aquest apartat es va demanar als professionals que indiquessin les possibilitats d'accés a un habitatge de què disposen les famílies. Es disposa de dades de 384 famílies, entre les que un 43.2% tenen possibilitats de sortida del recurs actual en un temps curt-mig. Quant a les opcions disponibles, la majoria podria optar a un habitatge de protecció oficial (HPO) i la meitat podria accedir a la borsa de lloguer social. Altres opcions, com l'accés a l'habitatge social, un pis compartit o el mercat privat només estarien

disponibles per entre un quart i un terç de les famílies. L'opció menys triada és la mesa d'emergència, a la que només podrien tenir-hi accés un 3% de les famílies (Figura 23).

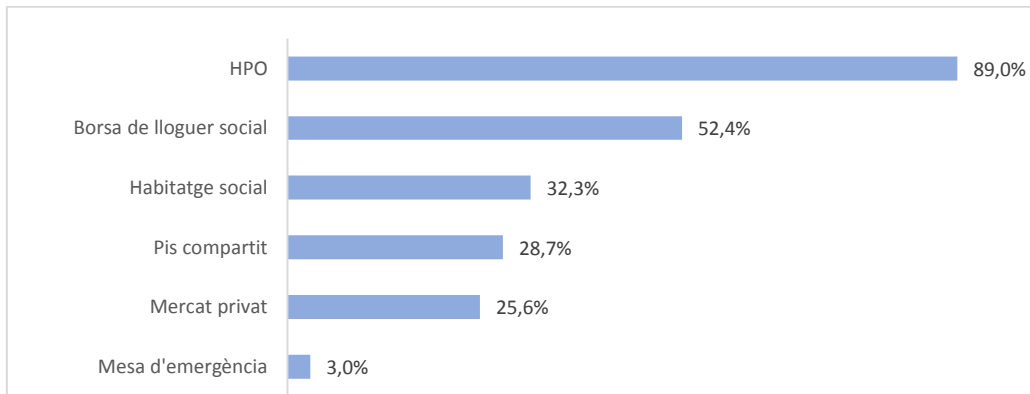

Figura 23. Opcions d'accés a l'habitatge (n = 164 famílies. Resposta multiple)

6.7. Accés al sistema de serveis socials

Les famílies participant provenen principalment dels serveis socials, tant des de primària com des de serveis socials especialitzats. En gairebé un terç dels casos l'arribada al servei va ser motivada per la iniciativa pròpia de les famílies o del seu entorn social (Figura 24).

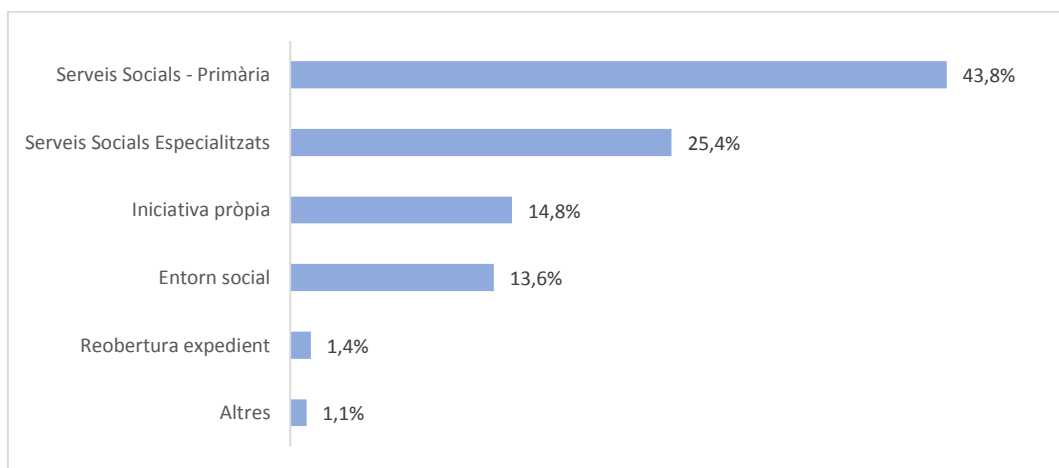

Figura 24. Procedència de derivació (n = 649 famílies)

6.8. Salut i salut mental

Es disposa de dades de salut i salut mental parcials en alguns casos (Figura 25). Pel que fa a la discapacitat, sí que disposem de dades completes (n = 991 famílies), havent-hi un total de 88 persones amb certificat de discapacitat (2.7% del total de persones que conformen les famílies). A més, 35 persones tenen una malaltia invalidant que no els permet desenvolupar les activitats de la vida quotidiana de forma autònoma

(1.1%), i 25 pateixen algun tipus d'addicció (0.8%). Pel que fa a la salut mental, s'han detectat problemes en un 2.8% dels membres de les famílies, estan més de la meitat derivats a serveis especialitzats.

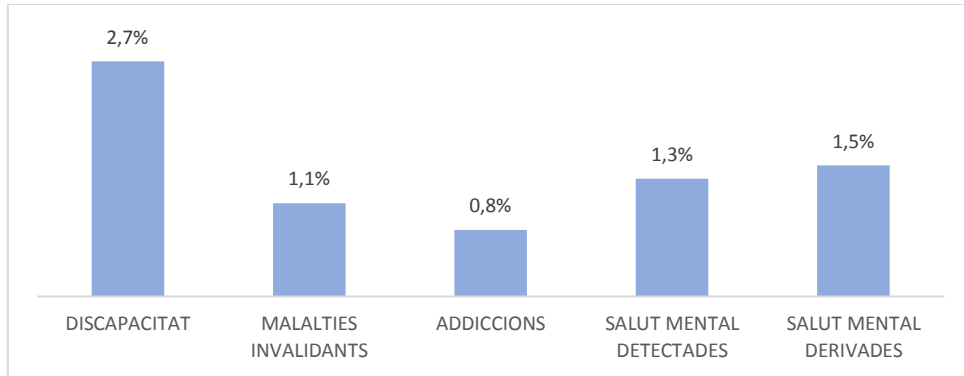

Figura 25. Problemes de salut i salut mental (n = 3284)

6.9. Atenció a la infantesa, la dona i la vellesa

En alguns casos (Figura 26), s'han detectat problemàtiques en l'atenció a la infància (19.1%) o la vellesa (0.1%), així com violència masclista (18.9%), però mentre que la majoria de casos de violència masclista estan derivats a serveis especialitzats (63.5%) no succeeix el mateix amb els casos relacionats amb infants (18.4%).

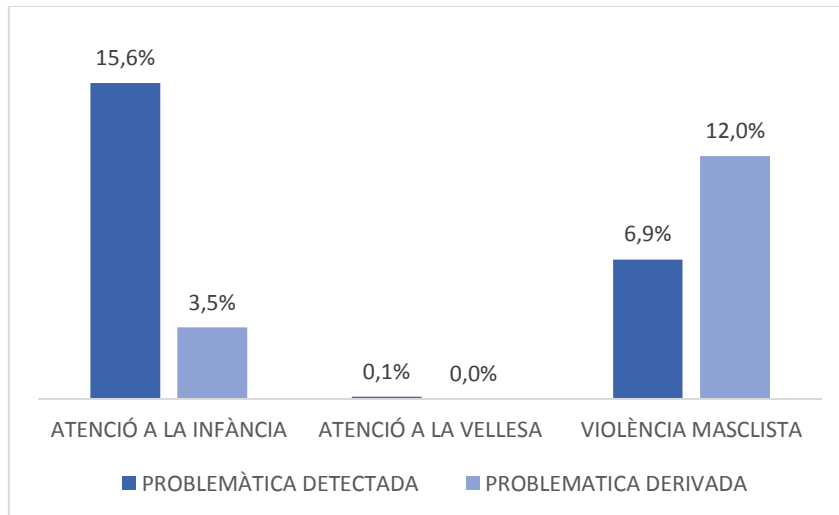

Figura 26. Percentatge de casos detectats de problemàtiques derivades de l'atenció a la infància (n = 991), la vellesa (n = 978) i violència masclista (n = 391)

6.10. Altres problemàtiques socials

Per finalitzar, s'indaga sobre altres problemàtiques socials que poden tenir les famílies, especialment aquelles derivades del procés migratori i de relació amb les institucions. Un total de 281 famílies (28.4%) tenen problemes derivats del procés migratori, especialment vinculades a dificultats idiomàtiques i pel fet d'haver migrat en situació irregular (Figura 27).

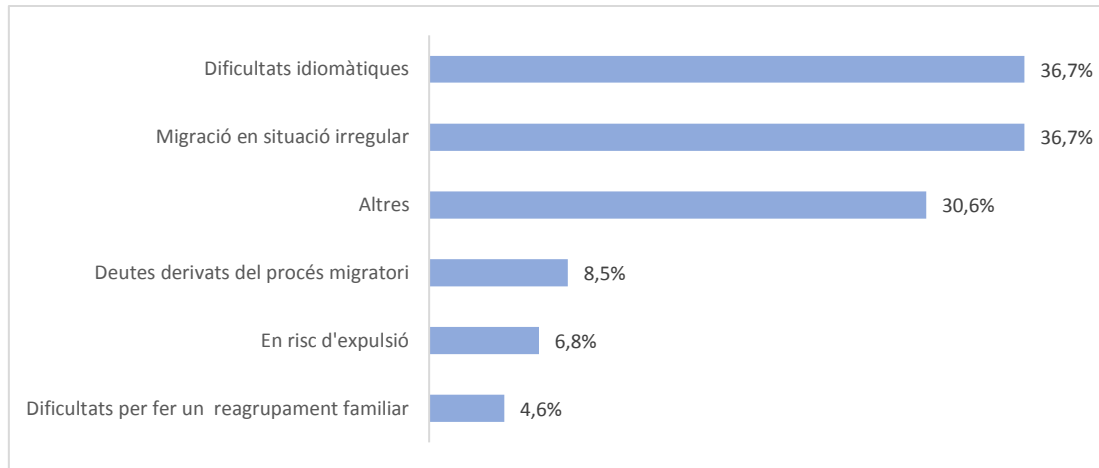

Figura 27. Dificultats derivades del procés migratori (n = 281 famílies)

Un segon grup de problemàtiques socials són les que tenen a veure amb la relació de les famílies amb les institucions o l'administració pública, que es detecta en 164 famílies (16.6%). El més habitual és el desconeixement dels recursos disponibles, seguit per la manca de resposta de l'administració o la manca de documentació o dificultats per obtenir-la. En un 23.2% dels casos s'ha detectat un enfrontament de la família amb les institucions i/o amb els propis professionals que els atenen (Figura 28).

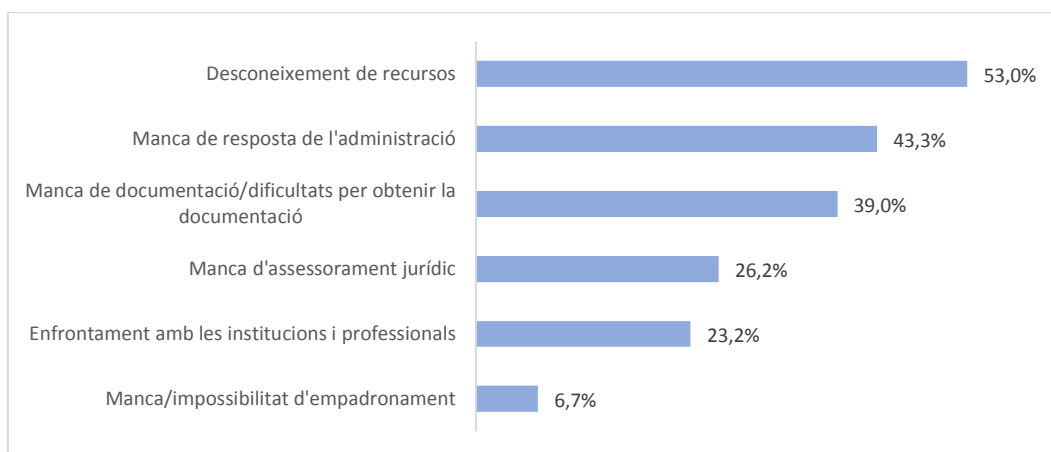

Figura 28. Dificultats derivades de la relació amb les institucions/administració (n = 164 famílies)

Per acabar, 67 famílies (6.8%) presenten altres problemàtiques social, majoritàriament situacions de mendicitat o marginalitat, però també, amb menor freqüència, activitats al marge de la llei, o prostitució i explotació sexual (Figura 29).

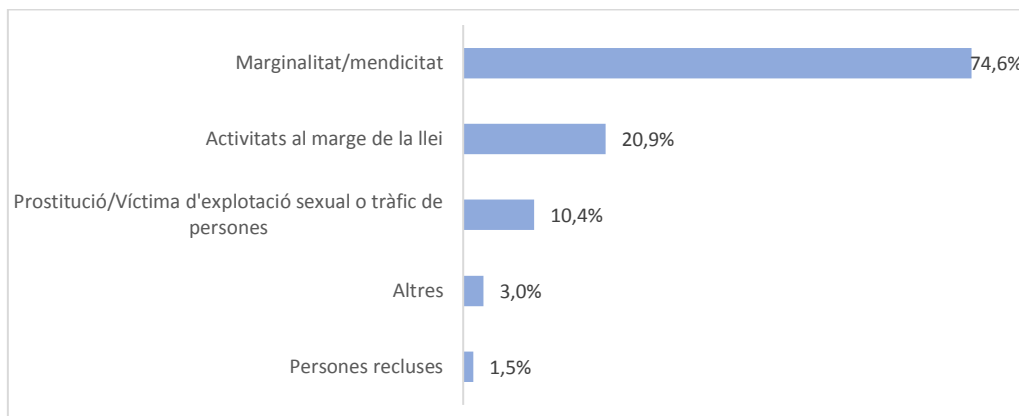

Figura 29. Altres problemàtiques socials (n = 67)

7. Conclusions

La situació socioeconòmica actual i la manca de polítiques d'habitatge està impactant en les famílies més vulnerables, agreujant la seva situació i generant un veritable espiral d'exclusió social i residencial. Davant d'aquest escenari, les organitzacions socials que acompanyen a les famílies en situació de sensellarisme veuen amb preocupació les barreres i limitacions per a revertir aquestes situacions de desavantatge social. Des del seu compromís per a la millora de l'atenció a les persones més vulnerables sorgeix la proposta de realització d'una recerca que tingui com a objectiu fer un anàlisi de les famílies ateses en diversos serveis i entitats de la ciutat de Barcelona.

Les conclusions que presentem a continuació formen part dels resultats de la recerca mixta (qualitativa i quantitativa) realitzada en el període 2018-2021. En la primera fase (octubre de 2018- setembre 2019) es va realitzar la recerca qualitativa a través de dades primàries (entrevistes a professionals i famílies) i secundàries (memòries i bases de dades de les entitats).

El primer objectiu de les entrevistes realitzades a les famílies sense llar és el de conèixer les causes del sensellarisme familiar. Com ja es podia preveure, un dels problemes més importants del sensellarisme familiar és la dificultat actual per accedir a un habitatge. Tal com ens indiquen la majoria de les persones entrevistades, avui en dia si no es disposa d'una feina en el mercat regularitzat amb una nòmina fixa és molt difícil accedir a una hipoteca o a un habitatge de lloguer. En un entorn social on les polítiques d'habitatge estan enfocades en fomentar el mercat privat i on l'habitatge social és molt minoritari, les persones que treballen en l'economia submergida, o les persones immigrants no regularitzades pateixen sistemàticament d'exclusió residencial.

En el cas de les dades obtingudes en el recompte de famílies, hem pogut observar que la majoria de famílies tenien origen extracomunitari i entre els seus membres més del 40% es trobaven en situació irregular. A més, 3 de cada 10 presenten dificultats idiomàtiques. Aquesta situació es veu agreujada pel fet que gairebé 3 de cada 4 adults no treballen, suposant que gairebé un 40% de les famílies no tinguin ingressos, i a més, existeixi una alta dependència de les ajudes públiques. Cal afegir que en alguns casos més greus la situació els ha abocat a la mendicitat o a realitzar activitats al marge de la llei, havent-hi també un alt percentatge de famílies que es dediquen a activitats considerades d'economia submergida. La situació laboral es veu justificada i agreujada per la formació dels adults de les famílies, que en 1 de cada 5 casos són analfabets i un de cada 3 només tenen estudis primaris. Això contrasta, però amb l'existència d'un percentatge força elevat de persones amb estudis secundaris i inclús superiors.

Un segon problema de les famílies sense llar és el concert entre mercat laboral i tenir cura de la família. La majoria de famílies sense llars són famílies monoparentals amb fills. En les entrevistes s'indica la dificultat de poder tenir cura de fills petits a l'hora que es treballa. En aquest sentit, hem pogut observar que la majoria de famílies participants en el recompte eren famílies nuclears, compostes pels pares i els infants, seguides molt de prop per famílies monoparentals, essent aquestes en la majoria de casos compostes per una dona amb infants a càrrec.

La situació d'exclusió residencial normalment es cronifica i s'allarga en el temps. Un cop es treballa en economia submergida és difícil revertir la situació i aconseguir el concert feina/treball; el més normal és que es produeixi una situació de deteriorament progressiu que condueix a l'exclusió social severa i en

ultima instancia a l'exclusió residencial. En aquest sentit, una dada preocupant en el recompte és que, si bé la meitat de les famílies feia menys d'un any que es trobaven en l'allotjament actual, la seva estada al servei era d'entre 1 i 3 anys, superant-se els 5 anys en 1 de cada 5 famílies. Aquesta dada pot ser un índex de cronificació de la situació de vulnerabilitat, ja que, a més, menys de la meitat de famílies tenien accés a una opció habitacional com habitatges de protecció social o lloguer social. La majoria de famílies havien accedit al sistema d'atenció a través dels propis serveis socials, tant d'atenció primària com especialitzats. Tot i això, en 2 de cada 10 casos es feia per iniciativa pròpia o per recomanació de l'entorn social.

Pel que fa a l'habitatge, la majoria de famílies viuen en llars adequades, si bé 1 de cada 10 famílies viuen en llocs que no cobreixen les condicions mínimes d'habitabilitat, amuntegades o en habitatges amb problemes de mala conservació i/o ús. La forma més habitual de tinença és el lloguer o el relloguer, si bé 2 de cada 10 famílies viuen en habitatges o terrenys ocupats. A més, les despeses derivades de l'habitatge són assumides per l'entitat/administració en 4 de cada 10 famílies, i 3 de cada 10 no paguen despeses per l'allotjament.

Respecte al segon objectiu específic, que era identificar els efectes diferencials de la situació de sensellarisme en els diferents membres de la família, es constata que els menors són els que pateixen més dificultats per assimilar els canvis constants d'habitatge que els hi produeix ansietat davant de les dificultats de comprensió de la situació que estan vivint. Això es pot veure reflectit també en el seu rendiment escolar que es ressent; i, tot i que alguns menors mostren capacitats notables de resiliència, el més normal és que, a mesura que van creixent i prenen consciència del problema de precarietat i falta d'habitatge de la família, la relació entre pares i fills empitjora.

En el recompte de famílies s'han recollit dades en relació a algunes situacions vinculades a la salut i la salut mental que podrien estar agreujant la situació de les persones participants, com discapacitats o problemes de salut mental, si bé els percentatges de casos no són gaire elevats. En canvi, més preocupants són les dades vinculades a la violència, donat que en 2 de cada 10 famílies es detecten problemes d'atenció a la infància i/o violència masclista.

El tercer objectiu específic d'identificar les preocupacions expressades per les famílies per superar la situació de sensellarisme mostra que l'angoixa d'aquestes famílies gira en un triangle de problemes vinculats a l'economia, l'habitatge i el treball. La precarietat laboral comporta la falta d'ingressos suficients per disposar d'una llar. També els angosta l'efecte de la situació en la seva estabilitat emocional i la dels seus fills.

Finalment, respecte a l'objectiu quart de mostrar la resposta a la situació per part dels i les professionals i de les entitats, hi ha una diversitat de respostes interessants: des de l'idea primordial de que el rol professional ha de ser d'acompanyament i "d'estar al servei" tal com expliquen diversos professionals; a les observacions d'altres professionals que posen més èmfasi en la orientació i en que la presa de decisions surti de les pròpies famílies, en l'administració de recursos, o altres també posen èmfasi en el foment de la capacitat de resiliència de les famílies. En la opinió dels professionals entrevistats, totes aquestes funcions estarien dintre del que comporta el ser una figura d'acompanyament i un referent per a aquestes famílies.

Hi ha una sèrie de valors que les professionals intenten transmetre a les famílies en situació d'exclusió residencial; els més repetits són: apoderament, autogestió, presa de consciència, capacitat d'anàlisi, presa de decisions i compromís. Es podria resumir en la necessitat de que les famílies siguin capaces de responsabilitzar-se del seu propi projecte vital a l'hora que prenen consciència de la importància de la ètica i la justícia social.

La dificultat més gran que expressen professionals i entitats és la manca de recursos que dificulten la resposta a un nombre creixent de demandes d'ajut, això a vegades obliga a fer clivatge en funció de la predisposició i implicació de les famílies. No es vol deixar a ningú sense assistència però els recursos no arriben en molts casos a cobrir totes dels demandes. Hi ha una apartat emocional i de gestió de la frustració de no poder arribat a tot arreu que és molt present en les professionals. En aquest sentit, en el recompte s'ha observat que més de la meitat de les famílies desconeixen els recursos dels què podrien disposar, i 4 de cada 10 famílies no reben resposta per part de l'administració i/o presenten manca o dificultats per obtenir la documentació requerida.

Un altre element indispensable és la creació de vincles de confiança que s'obtenen amb paciència i escoltant molt. La confiança acaba superant les barreres i la distància entre els professionals i les famílies. Per establir el vincle de confiança cal ser proper i a l'hora un referent. Segons les dades del recompte, la relació i vincle amb el servei d'atenció és positiva en gairebé tots els casos. A més, un aspecte positiu a tenir en compte és que moltes famílies reben suport per part de l'entorn social proper (amics/gues, veïns/ines...), si bé s'observa manca de suport social en més de la meitat dels casos.

Els professionals també expressen elements que dificulten la construcció de vincles de confiança entre professionals i famílies en exclusió residencial. El principal element de dificultat és la vergonya de les famílies al trobar-se en una situació de pobresa que implica un fracàs vital. Aquesta vergonya podria explicar que en més de la meitat de les famílies que van participar en el recompte es percebés falta de suport social. En alguns casos, hi ha famílies que han passat per diferents serveis sense gaire èxit i creuen que les seves demandes no han estat escoltades. I finalment, en el cas de persones immigrants no regularitzades, es parla també de la barrera que genera aquesta situació residencial irregular en la que es troba la persona, ja que això genera desconfiança des del primer moment.

8. Referències

- Ajuntament de Barcelona. Xarxa d'Atenció a Persones sense llar (XAPSLL). (2021). *Recompte 2021*. Ajuntament de Barcelona. Xarxa d'Atenció a Persones sense llar (XAPSLL). <https://recompte.barcelona/>
- Arrels Fundació (28 de maig de 2020). *1.239 persones viuen al carrer a Barcelona sense poder-se confinar*. <https://www.arrelsfundacio.org/mapa-recursos-coronavirus>.
- Bassuk, E.L., & Rosenberg, L. (1988). Why does family homelessness occur? A case-control study. *American Journal of Public Health, 78*, 783-788.
- Bassuk, E.L., Weinreb, L., Buckner, J., Browne, A., Salomon, A., & Bassuk, S. (1996). The characteristics and needs of sheltered homeless and low-income housed mothers. *Journal of the American Medical Association, 22*, 3-20.
- Bosch, J., & Trilla, C. (2018). *L'habitatge, punt de fuga d'eficàcia de l'Estat de Benestar*. Tercer Congrés de Economia y Empresa. Barcelona.
- Burt, M., Aron, L.Y., Douglas, T., Valente, J., Lee, E., & Iwen, B. (1999). *Homelessness: Programs and the people they serve: Findings of the National Survey of Homeless Assistance Providers and Clients* (Technical report prepared for Interagency Council on the Homeless). Urban Institute.
- Busch-Geertsema, V., Edgar, W., O'Sullivan, E., & Pleace, N. (2010). *Homelessness and homeless policies in Europe: Lessons from research* [Commissioned report]. http://noticiaspsh.org/IMG/pdf/4099_Homeless_Policies_Europe_Lessons_Research_EN.pdf
- Caïs, J., & Moreno Fuentes, F. J. (2016). L'Etat-Providence espagnol et la crise de l'assistance. A U. Peres & C. Roux, *Le Démocratie espagnole* (p. 229-246). Presses Universitaires de Rennes.
- Càritas Diocesana de Barcelona. (2018). *La llar és la clau. Històries d'un dret reconegut però vulnerat. Informes Càritas (7)*. Càritas Diocesana de Barcelona.
- Cáritas. (2020). *El primer impacto de las familias acompañadas por Caritas. Observatorio de la realidad social*. Equipo de Estudios de Caritas Española.
- Castel, R. (1991). De l'indigence à l'exclusion, la désaffiliation. Precarité du travail et vulnérabilité relationnelle. In J. Danzelot (Ed.), *Face à l'exclusion. Le modèle français* (pp. 137-168). Esprit.
- Cowal, K., Shinn, M., Weitzman, B. C., Stojanovic, D., & Labay, L. (2002). Mother-child separations among homeless and housed families receiving public assistance in New York City. *American Journal of Community Psychology, 30*, 711-730.
- Creswell, J., & Plano Clark, V. (2007). *Designing and conducting mixed methods research*. Sage
- Culhane, D. P., Metraux, S., & Hadley, T. (2001). The impact of supportive housing for homeless people with severe mental illness on the utilization of the public health, corrections, and emergency shelter systems: The New York-New York Initiative. *Housing Policy Debate, 13*(1), 107-63.
- Delgado, L. (Coor.) (2018). *Radiografies de la situació del dret a l'habitatge, la pobresa energètica i el seu impacte a la salut en Barcelona*. Observatori ESC.

- Dell' Olmo, M., Gotsens, M., Pasarín, M., García de Olalla, P., Ruíz, C., Rodríguez-Sanz, M., Artazcoz, L. & Borell, C. (2020). Desigualtats socials i COVID-19 a Barcelona. *Barcelona Societat*, 26, 1-7. https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/sites/default/files/revista/08_op_aspb_bcn26.pdf
- FEANTSA. (2013). *On the Way Home? FEANTSA Monitoring report on Homelessness and Homeless Policies in Europe*. European Federation of National Organisations working with the Homeless, AISBL.
- FEANTSA. (2020). *Fifth overview of housing exclusion in Europe*. Foundation Abbé Pierre and FEANTSA. <https://www.feantsa.org/en/news/2020/07/23/fifth-overview-of-housing-exclusion-in-europe-2020?bcParent=26>
- Ferrera, M. (1996). The 'Southern model' of welfare in social Europe. *Journal of European Social Policy*, 6(1), 17-37.
- Forrest, R. (1999). The new landscape of precariousness. A P. Kennett P. & A. Marsh, *Homelessness: Exploring the new terrain* (pp 17-36). Bristol University Press, Policy Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1t8902r>
- Fundación FOESSA (2019). *VIII Informe sobre exclusión y desarrollo social en España*. Cáritas Española Editores.
- Gubits, D., Shinn, M., Bell, S., Wood, M., Dastrup, S. R., Solari, C., ... & Spellman, B. (2015). *Family options study: Short-term impacts of housing and services interventions for homeless families*. US Department of Housing and Urban Development, Office of Policy Development and Research.
- Haber, M. G., & Toro, P. A. (2004). Homelessness among families, children, and adolescents: An ecological–developmental perspective. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 7(3), 123-164. <https://doi.org/10.1023/b:ccfp.0000045124.09503.f1>
- Hoffman, D., & Rosenheck, R. (2001). Homeless mothers with severe mental illnesses: Predictors of family reunification. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 25(2), 163-169.
- Knickman, J.R., & Weitzman, B.C. (1989). *A study of homeless families in New York City: Risk assessment models and strategies for prevention, final report: volume 1*. NYC Human Resources Administration.
- Kourachanis, N. (2018). Forms of Social Exclusion in Familistic Welfare Capitalism: Family Homelessness in Athens. *Journal of Social Research & Policy*, 9(1), 69-80. http://www.jsrp.ro/content/JSRP_Vol9_Iss1_Kourachanis
- Laparra, M., Gaviria, M., & Aguilar, M. (2000, 7-9 setembre). *Peculiaridades de la exclusión social en España: propuesta metodológica y principales hipótesis a partir del caso de Aragón* [Presentació en seminari]. Seminario de Políticas sociales contra la pobreza de la Fundación Argenteria, Bilbao.
- LaVesser, P.D., Smith, E.M., & Bradford, S. (1997). Characteristics of homeless women with dependent children: A controlled study. *Journal of Prevention and Intervention in the Community*, 15, 37-52.
- Lim, S., Singh, T. P., Hall, G., Walters, S., & Gould, L. H. (2018). Impact of a New York City supportive housing program on housing stability and preventable health care among homeless families. *Health Services Research*, 53(5), 3437-3454.
- Llei orgànica 3/2018, de 5 de desembre, de protecció de dades personals i garantia dels drets digitals. Boletín Oficial del Estado, 294.

- Lowin, A., Demirel, S., Estee, S., & Schreinder B. (2001). *Homeless families in Washington State: A study of families helped by shelters and their use of welfare and social services. (Report Number 11.98)*. Washington State Department of Social and Health Services.
- Marí-Klose, P. (2008). *Informe de la Inclusión social en España*. Fundació La Caixa Catalunya “Obra Social”.
- Matulič, M. V., Boixados, A., de Vicente, I., Abella, P., & Caïs, J. (2019). *Dones en situació de sense llar a la ciutat de Barcelona*. Célebre Editorial.
- Matulič, M. V., Cabré, C., & García, A. (2016). L’atenció a las persones sense llar a la ciutat de Barcelona. *Revista Barcelona Societat*, 20, 59-77.
- Narayan, A. J., Kalstabakken, A. W., Labella, M. H., Nerenberg, L. S., Monn, A. R., & Masten, A. S. (2017). Intergenerational continuity of adverse childhood experiences in homeless families: Unpacking exposure to maltreatment versus family dysfunction. *American Journal of Orthopsychiatry*, 87(1), 3-14. <https://doi.org/10.1037/ort0000133>
- Novoa, A. M., Bosch, J., Díaz, F., Malmusi, D., Darnell, M., & Trilla, C. (2014). El impacto de la crisis en la relación entre vivienda y salud. Políticas de buenas prácticas para reducir las desigualdades en salud asociadas con las condiciones de vivienda. *Gaceta Sanitaria*, 28, 44-50.
- ONU. (1948). *Declaración Universal de Derechos Humanos*. Organització de les Nacions Unides (ONU). https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/spn.pdf
- ONU. (1967). *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. Oficina de l’Alt Comissionat de les Nacions Unides pels Drets Humans. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx>
- PAH BCN. (2020). *Emergència habitacional, pobresa energètica i salut. Informe sobre la inseguretat residencial a Barcelona 2017-2020*. PAH BCN. <https://www.aspb.cat/wp-content/uploads/2020/07/Informe-Emergencia-Habitacional-Pobresa-Energetica-Salut-Barcelona-2017-2020-CAT.pdf>
- Pareda, C., & de Prada, M. A. (2013). **Investigación-acción participativa y perspectiva dialéctica**. *Arxius de Ciències Socials*, 31, 57-68. <http://colectivoioe.org/uploads/a68b0f7504e0dc6aab40ec911447eb5ec819ed61.pdf>
- Passero, J.M., Zax, M., & Zozus, R.T. (1991). Social network utilization as related to family history among the homeless. *Journal of Community Psychology*, 19(1), 70-78.
- Pleace, N., Fitzpatrick, S., Johnsen, S., Quilgars, D. J., & Sanderson, D. (2008). *Statutory homelessness in England: The experience of families and 16-17 year olds*. Communities and Local Government Publications. <http://womenshomelessness.org/wp-content/uploads/2018/02/Statutory-Homlessness-in-England.The-Experiences-of-Families-and-16-17-Year-Olds.pdf>
- Provivienda (2020). *Cuando la casa nos enferma 3: Redes de apoyo en tiempos de crisis*. Provivienda. https://www.provivienda.org/wp-content/uploads/Informe_Cuando-la-casa-nos-enferma-3.pdf
- Rog, D.J., Holupka, C.S., & McCombs-Thornton, K.L. (1995). Implementation of the Homeless Families Program: Service models and preliminary outcomes. *American Journal of Orthopsychiatry*, 65, 502-513.

- Rog, D., Holupka, S., & Patton, C. (2007). *Characteristics and dynamics of homeless families with children [Final report]*. US Department of Health and Human Services.
- Rossi, P.H., Wright, J., Fischer, G.A., & Willis, G. (1987). The urban homeless: Estimating size and composition. *Science*, 235, 1336-1341.
- SAMHSA. (2004). *Homeless Families Project*. Vanderbilt University.
- Sarasa, S., & Sales, A. (2009). *Itineraris i factors d'exclusió social*. Ajuntament de Barcelona.
- Save the Children. (2015). *Más solas que nunca; la pobreza infantil en hogares monoparentales*. Save the Children.
https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/docs/mas_solos_que_nunca.pdf
- Shinn, M., Knickman, J.R., & Weitzman, B.C. (1991). Social relationships and vulnerability to becoming homeless among poor families. *American Psychologist*, 146, 1180-1187.
- Shinn, M., & Weitzman, B.C. (1996). Homeless families are different. In J. Baumohl (Ed.), *Homelessness in America* (pp.109-122). Oryx Press.
- Subirats, J. (2004). *Pobresa i exclusió social. Una anàlisi de la realitat espanyola i europea*. Fundació "La Caixa".
- Subirats, J. (2010). Les polítiques socials a Catalunya: Algunes reflexions en plena transformació social. *Revista de Treball Social RTS*, 191, 9-19. <https://www.tscat.cat/download/file/fid/2516>
- Susser, E.S., Lin, S.P., & Conover, S.A. (1991). Risk factors for homelessness among patients admitted to a state mental hospital. *American Journal of Psychiatry*, 148, 1659-1664.
- Sylvestre, J., Kerman, N., Polillo, A., Lee, C. M., & Aubry, T. (2017). A profile of families in the emergency family homeless shelter system in Ottawa, Ontario, Canada. *Canadian Journal of Urban Research*, 26(1), 40-51.
- Universitat de Barcelona. (2020). Codi d'integritat en la recerca de la Universitat de Barcelona. Vicerectorat de Recerca de la Universitat de Barcelona.
http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/166917/3/11636_497723_3145_.pdf
- Vandentorren, S., Le Mener, E., Oppenchain, N., Arnaud, A., Jangal, C., Caum, C., ... & Guyavarch, E. (2016). Characteristics and health of homeless families: the ENFAMS survey in the Paris region, France 2013. *The European Journal of Public Health*, 26(1), 71-76.
<http://www.doi.org/10.1093/eurpub/ckv187>
- Villasante, T. R., Montañés Serrano, M., & Martí, J. (2000). *La investigación social participativa: construyendo ciudadanía*. El viejo topo.
- Whaley, A.L. (2002). Demographic and clinical correlates of homelessness among African-Americans with severe mental illness. *Community Mental Health Journal*, 38(4), 327-338.

ANNEX 1. Protocol definitiu administrat